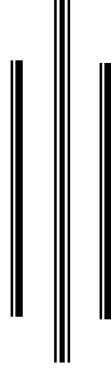


तामाङ र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन



त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषाशिक्षा विभाग
अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको
नेपाली शिक्षा विषयको (नेपा. शि. ५९८) पाठ्यांशको
प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र



प्रस्तुतकर्ता

लक्ष्मीमाया गोम्देन

कक्षा रोल नं. ४१५

दोस्रो वर्षको परीक्ष रोल नं. २८०८७५

त्रि.वि. दर्ता नं. ९-२-१-८९७-२००२

शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषाशिक्षा विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, २०६५

सिफारिसपत्र

मिति:.....

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायको नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपा. शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत 'तामाङ र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन' शीर्षकको शोधपत्र शोधार्थी लक्ष्मीमाया गोम्देनद्वारा मेरो निर्देशनमा रही तयार पारिएको हो । ठूलो मेहनत तथा लगनशीलताका साथ तयार पार्नुभएको यस शोधपत्रबाट म पूर्णतया सन्तुष्ट छु । अतः प्रस्तुत शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

शोधनिर्देशक

.....

डा. रामप्रसाद भट्टराई

उप-प्राध्यापक

शिक्षाशास्त्र सङ्काय

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

त्रि. वि. कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

स्वीकृति-पत्र

मिति:.....

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत एम. एड्. नेपाली भाषा शिक्षा दोस्रो वर्षको पाठ्यांश ५९८ को प्रयोजनका निम्ति तयार पारिएको 'तामाङ र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन' नामक शोधपत्र नेपाली शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर (एम. एड्) तहको उपयुक्त भएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको हो ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

नाम	हस्ताक्षर
१. सह-प्रा. भोजराज ढुङ्गेल
२. प्रा. डा. रामचन्द्र लम्साल
३. सह-प्रा. डा. पारसमणि भण्डारी
४. प्रा. डा. केदारप्रसाद शर्मा
५. उप-प्रा. डा. रामप्रसाद भट्टराई (शोधनिर्देशक)

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले मेरो शोधनिर्देशक उप-प्रा. डा. श्री रामप्रसाद भट्टराईद्वारा तयार पार्न सफल भएकी हुँ । आफ्नो कार्यव्यस्तताको बाबजुद पनि आवश्यक सल्लाह सुभाष र उत्प्रेरणा दिई बिर्सिनसक्नु गुण लगाउनु हुने आदरणीय गुरुज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

यस शोधलेखनको क्रममा कतिपय विषयवस्तुहरूमा अत्यन्तै गहकिलो सहयोग गर्नुहुने प्राध्यापक डा. हेमाङ्गराज अधिकारी, विभागीय प्रमुख भोजराज ढुङ्गेल, महेश्वर न्यौपाने र डा. पारसमणि भण्डारीज्यूप्रति अन्तरआत्मादेखि नै आभार प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधकार्यका लागि आवश्यक सामग्रीहरू उपलब्ध गर्नुका साथै सम्बन्धित भाषाका बारेमा जानकारी प्रदान गर्नु हुने श्री अजितमान तामाङ र राजेन्द्र थोकर ज्यूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । त्यसैगरी शोधकार्यमा उपयोगी हुने सामग्रीहरू उपलब्ध गराइदिनुहुने नेपाल तामाङ विद्यार्थी घेदुङका अध्यक्ष श्री विजयसिंह लोप्चनप्रति पनि म उत्तिकै आभारी छु । मलाई यो स्तरसम्म आइपुग्नका लागि सुअवसर प्रदान गरी सधैं अध्ययनका लागि प्रेरणा र प्रोत्साहन दिनुहुने ममतामयी आमा बुबा र परिवारका अन्य सदस्यहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । साथै यस शोधपत्र लेखनका लागि आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराइदिने 'नेपाल आदिवासी जनजाति राष्ट्रिय उत्थान प्रतिष्ठान' प्रति म सदा आभारी रहनेछु ।

अन्त्यमा यो शोधपत्रलाई आफ्नो मेहनतका साथ टड्कन गरिदिनु हुने भ्याल्ली इन्स्टिच्युटप्रति हार्दिक धन्यवाद प्रकट गर्दै यो शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभागमा पेश गर्दछु ।

शोधार्थी

लक्ष्मीमाया गोम्देन

शिक्षाशास्त्र सङ्काय

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

त्रि. वि. कीर्तिपुर ।

शोधसार

शोधशीर्षक

प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षक “तामाङ र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन” रहेको छ ।

शोधकार्यको उद्देश्यहरू

- १) तामाङ भाषाको परिचय दिनु,
- २) तामाङ र नेपाली भाषाको उच्चारण व्यवस्थाको व्यतिरेकी अध्ययन गर्नु,
- ३) तामाङ र नेपाली भाषाको रूपव्यवस्थाको तुलना गर्नु,
- ४) तामाङ र नेपाली भाषाका वाक्य व्यवस्थाको व्यतिरेकीमूलक अध्ययन गर्नु,

अध्ययनको सीमा

कुनै पनि योजना वा अनुसन्धान कार्य गर्दा निश्चित सीमाभित्र रहेर कार्य सफल बनाउनु पर्ने हुन्छ । सीमाङ्कन गरिनु भनेको कुनै पनि योजना अध्ययन-अनुसन्धान कार्य गर्दा तोकिएको निश्चित क्षेत्र हो । सीमाङ्कनका कारणले अध्ययन अनुसन्धानलाई सन्तुलित गरिएको हुन्छ । त्यसैले प्रस्तुत शोधपत्रलाई पनि निश्चित सीमाभित्र बाँधिँएर तयार पारिएको छ :

- १) प्रस्तुत शोधपत्रमा भाषाको परिचय सामान्य मात्र रहको छ ।
- २) तामाङ भाषाको खोज अनुसन्धान गर्दा पूर्वी नेपालको इलाम जिल्ला अन्तर्गतको जिर्मले र समालबुङ गा.वि.स.मा बसोबास गर्ने तामाङहरूसँग मात्र सम्पर्क गरिने हुँदा यो शोधपत्र नेपालका सम्पूर्ण तामाङहरूले प्रयोग गर्ने भाषिक सर्वेक्षणमा आधारित छैन । त्यसैले उक्त गा.वि.स.हरूलाई नै भौगोलिक सीमा र अध्ययनीय क्षेत्र बनाइएकोछ ।
- ३) तामाङ भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा उच्चारण व्यवस्था, रूप व्यवस्था र वाक्य व्यवस्थाको संक्षिप्त रूपमा मात्र अध्ययन गरिएकोछ ।
- ४) तामाङ मातृभाषीले नेपाली बोल्दा गर्ने सम्भावित त्रुटिहरूको पहिचान गरिएकोछ ।

अध्ययन सामग्री

यस अध्ययन-अनुसन्धानको उद्देश्य पूरा गर्नका लागि प्राथमिक र गौण स्रोत सामग्रीको प्रयोग गरिएको छ । यस अध्ययन अनुसन्धानमा विशेषतः इलाम जिल्लाका गा.वि.स.हरू जिर्मले र समालबुङमा बसोबास गर्ने स्थानीय तामाङ भाषीहरूलाई प्राथमिक स्रोतका रूपमा लिइएको छ । । त्यसैगरी प्रस्तुत अध्ययन ‘तामाङ र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन’ शीर्षक भएकोले ‘तामाङ

व्याकरण' (२०५४), 'तामाङ संस्कृति र संस्कार' (२०५९), 'तामाङ जाति' (२०५९), 'तामाङ तामयीग लिपिको वंश अनि इतिहास : एक लघु अध्ययन' (२००५ई), भाषाविज्ञान (२०५५) आदि पुस्तकहरूलाई मुख्य गौण स्रोतका रूपमा लिइएकोछ। अन्य गौण स्रोतहरूमा विभिन्न लेख रचना, पत्रपत्रिकाहरू शोधपत्रहरू रहेको छ।

नमुना जनसंख्या

यस अध्ययन अनुसन्धानको उद्देश्य परिपूर्तिका लागि इलाम जिल्लाका जिर्मले र समालबुङ गा.वि.स.का स्थानीय तामाङ भाषीहरू सो गा.वि.स.हरूमा रहेका मोतिराम र समालबुङ मा.वि.का शिक्षकहरूलाई अध्ययन प्रतिनिधिका रूपमा लिइएकोछ। जसमा ती दुई विद्यालयका ५/५ गरी जम्मा १० शिक्षकहरू तथा स्थानीय १० महिला र १० पुरुष गरी जम्मा ३० जना तामाङ भाषीहरूलाई उद्देश्यपूर्ण नमुना छनोट गरिएको छ भने २० विद्यार्थीहरूलाई सामान्य सम्भावनायुक्त नमुना छनोटका माध्यमबाट छनोट विधिको प्रयोग गरी छनोट गरिएको छ।

निष्कर्ष

१. तामाङ भाषामा १० वटा स्वरवर्ण र ३७ वटा व्यञ्जनवर्ण गरी जम्मा ४७ वटा वर्णहरू रहेको पाइन्छ।
२. तामाङ भाषामा नेपाली भाषाको घ, भ्र, ढ, ज, ध, क्ष, त्र, ज्ञ जस्ता वर्णहरू पाईदैन।
३. तामाङ भाषामा वर्णलाई श्वसनका आधारमा अर्थमा विभेद गर्दछ।
४. तामाङ भाषाको रूप निर्माणमा मध्यसर्ग भने लागेको भेटिँदैन।
५. इलामका मात्रै नभएर समग्र तामाङहरूले नै बढी 'आ' स्वरवर्णको प्रयोग गरेको पाइन्छ।
६. इलाम जिल्लाको समालबुङ र जिर्मले गा.वि.स.का तामाङ जातिले प्रयोग गर्ने तामाङ भाषामा बढी नेपाली मिसाएर प्रयोग गरेको पाइन्छ।

सुझावहरू

१. तामाङ भाषी विद्यार्थीहरूका लागि शिक्षण गर्दा नेपाली र तामाङ दुवै भाषाबीचको भिन्नताबारे राम्रो ज्ञान हुनुपर्दछ।
२. तामाङ भाषाको पाठ्यसामग्री निर्माण गर्दा यी दुई भाषाबीचको विभेद र नेपाली भाषाको विभिन्न व्याकरणिक पक्षको अध्ययन गरी निर्माण प्रक्रियामा ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ।
३. दोस्रो भाषीहरूलाई नेपाली भाषा सिकाइमा प्रभावकारिता ल्याउन उपयुक्त पाठ्यसामग्री चयन गर्नुपर्दछ।

४. तामाङ भाषाको विकास र विस्तारका निम्ति शब्दकोश र व्याकरणको विकास हुनु पनि आवश्यक देखिन्छ ।
५. तामाङ भाषा र नेपाली भाषाको बीच व्यतिरेकी विश्लेषणका साथै त्रुटि विश्लेषण पनि गरी नेपाली सिक्न सुगम तुल्याउनुपर्ने देखिन्छ ।
६. तामाङ भाषाको छुट्टै व्याकरणको निर्माण गरी भाषा प्रयोगमा स्थायीत्व दिन सकिन्छ ।

विषय - सूची

अध्याय - एक

१.१	शोधशीर्षक	१
१.२	शोधप्रयोजन	१
१.३	समस्याकथन	१
१.४	शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.५	शोधकार्यको औचित्य	३
१.६	अध्ययनको सीमा	४
१.७	पूर्वकार्यको समीक्षा	५
१.८	अध्ययन सामग्री	८
१.९	नमुना जनसंख्या	९
१.१०	तथ्याङ्क संकलन प्रक्रिया	९
१.११	व्याख्या तथा विश्लेषण	१०
१.१२	शोधपत्रको रूपरेखा	१०

अध्याय - दुई

तामाङ भाषाको परिचय

२.१	पृष्ठभूमि	११
२.२	तामाङ जातिको उत्पत्ति	११
२.३	तामाङ शब्दको प्रयोग	१२
२.४	बसोबास क्षेत्र	१३
२.५	तामाङ भाषा	१३

अध्याय - तीन

व्यतिरेकी विश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार

३.१	व्यतिरेकी विश्लेषणको अवधारणा	१७
३.२	व्यतिरेकी विश्लेषणको विकास	१७
३.३	व्यतिरेकी विश्लेषणको प्रक्रिया र पद्धति	१८
३.४	व्यतिरेकी विश्लेषणको उपयोगिता	२०
३.५	व्यतिरेकी विश्लेषणको सीमा	२०
३.६	सारांश	२१

अध्याय - चार

उच्चारण व्यवस्था

४.१	खण्डीय वर्ण	२२
	४.१.१ स्वर वर्ण	२२
	४.१.१.१ स्वर वर्णको वर्गीकरण	२३
	४.१.१.१.१ ओठको स्थिति	२३
	४.१.१.१.२ जिब्राको स्थिति	२३
	४.१.१.१.३ जिब्राको सक्रियता	२४
	४.१.१.१.४ तामाड स्वरको वर्गीकरण (मात्राको आधारमा)	२५
	४.१.१.१.५ स्वर वर्णहरूको संयुक्तता	२५
	४.१.१.१.६ स्वर वर्णको पहिचान	२६
	४.१.२ व्यञ्जन वर्ण	२७
	४.१.२.१ उच्चारण स्थान	२७
	४.१.२.३ प्रयत्नको आधारमा	२९
	४.१.२.४ स्वरयन्त्रको आधारमा	३०
	४.१.२.५ प्राणत्वको आधारमा	३०
	४.१.२.६ व्यञ्जन वर्णको पहिचान	३१
४.२	खण्डेतर वर्ण	३२
	४.२.१ बलाघात	३२
	४.२.२ मात्रा	३२
	४.२.३ अनुतान	३३
	४.२.४ तान	३३
	४.२.५ विराम	३३
४.३	सम्भावित त्रुटिहरू	३३
४.५	तामाड र नेपाली भाषाका तामयीग लिपिका वर्णहरू	३४
४.५	सारांश	३५

अध्याय - पाँच

रूप व्यवस्था

५.१	मुक्तरूप	३६
५.२	बद्धरूप	३६
५.३	संरूप	३७
५.४	सारांश	३७

अध्याय - छ

वाक्य व्यवस्था

६.१ अर्थका आधारमा	३८
६.२ संरचनाको आधार	४१
६.३ सम्भावित त्रुटिहरू	४२
६.४ सारांश	४३

अध्याय - सात

निष्कर्ष तथा सुझाव

७.१ निष्कर्ष	४४
७.२ सुझाव	४५
७.३ शैक्षणिक उपयोगिता	४६
७.४ तामाङ भाषासम्बन्धी सम्भावित शोध शीर्षकहरू	४६
सन्दर्भग्रन्थ सूची	

अध्याय - एक

१.१ शोधशीर्षक

प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षक “तामाङ र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन” रहेको छ ।

१.२ शोधप्रयोजन

यो शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय अर्न्तगत नेपाली भाषा शिक्षा शिक्षण विभाग, स्नातकोत्तर तह (एम. एड्.) दोस्रो वर्षको पाँचौं ऐच्छिक पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पारिएको हो ।

१.३ समस्याकथन

नेपाल प्राचीन कालदेखि नै विभिन्न जातिका भाषिक, धार्मिक, सामाजिक र सांस्कृतिक विविधता भित्र एकताको संगमस्थल हो । यहाँ मूलतः भारोपेली (नेपाली, मैथिली, भोजपुरी, थारु, अवधि, ताजपुरी (राजवंशी), दनुवारी, दरै, कुमाले, माझी, बोटे, चुरेटी, बङ्गाली, मारवाडी, उर्दु र हिन्दी), भोटवर्मेली (नेवारी, गुरुङ, मगर, तामाङ, शेर्पा, राई, लिम्बू, सुनुवारी, चेपाङ, धिमाली, थकाली, पहरी, जिरेल, मेचे, लेप्चा, हायु, व्याँसी वा खाम्ची, दुरा), आग्नेली (सतार वा सन्थाल), द्रविड (धाँगड वा भाँगढ) भाषा परिवारका विभिन्न भाषा बोलिन्छन् । यी चार भाषा परिवारमध्ये भोटवर्मेली भाषा परिवारअन्तर्गत तामाङ भाषा पर्दछ ।

प्राचीन कालदेखि नै नेपालमा बसोबास गर्दै आएका विभिन्न जातजातिमध्ये तामाङ जाति जसको आफ्नो छुट्टै भाषा, संस्कृति, रीतिरिवाज र धार्मिक महत्त्वको चाडपर्व रहेको हुन्छ । नेपालमा मंगोल रक्तका ५९ आदिवासी जनजातिहरू रहेका छन् । तिनीहरूभित्र तामाङ जाति पनि पर्दछ । नेपालको कूल जनसंख्यामध्ये तामाङ जातिको जनसंख्या ५.६४ प्रतिशत रहेको छ । आफ्नो मातृभाषा प्रयोग गर्ने तामाङ जाति अन्य जातिसँग विचार विनिमय गर्दा सम्पर्क भाषाका रूपमा नेपाली भाषा प्रयोग गर्छन् । नेपाली प्रयोग गरे पनि आफ्नो घर व्यवहार चलाउन, एक-आपसमा विचारको आदान-प्रदान गर्न र आफ्ना मनका भावना स्पष्टरूपमा व्यक्त गर्ने माध्यम भने उनीहरू मातृभाषा (तामाङ) लाई नै बनाउँछन् ।

तामाङ भाषाका बारेमा हालसम्म अध्ययन अनुसन्धान गर्ने जमर्को गरेता पनि गहकिलो अध्ययन भने भएको पाइँदैन त्यसैले यसबारेमा अध्ययन गर्नु अस्वभाविक मानिँदैन । जर्ज ग्रियर्सनले लिङ्ग्विस्टिक सर्भे अफ इन्डिया भोलम-३ (१९९५ ई) मा तामाङ भाषाको अध्ययन गरेको पाइन्छ । चूडामणि बन्धु र सहयोगीद्वारा २०४१ मा त्रिविवाट गरिएको सर्वेक्षणमा

तामाङसहित दशवटा भाषाहरूको अध्ययन गरिएको पाइन्छ । राष्ट्रभाषा, सन्तवीर लामाद्वारा लिखित 'ताम्बा कार्डेतेन हवाई रिमिठिम' (२०४०), जगन्नाथ उपाध्यायले 'तामाङ भाषा र नेपाली भाषाका व्याकरणको व्यतिरेकी तुलना' (२०४९), अजितमान तामाङको तामयीग तामाङ लिपिको पहिचान र आलेखन, मनिकुमार तामाङद्वारा गरिएको अध्ययन "खोटाङ जिल्लामा बोलिने तामाङ भाषा एकः अध्ययन" साथै तामाङ भाषासम्बन्धी विभिन्न पत्रपत्रिका पाइन्छन् ।

अन्तरिम संविधान २०६३ को भाग १ धारा ५ को उपधारा (१) मा नेपालमा बोलिने सबै मातृभाषाहरूलाई राष्ट्रभाषाको मान्यता प्रदान गरेको छ भने भाग ३ को धारा १७ का उपधाराहरूमा प्रत्येक समुदायलाई कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा आधारभूत शिक्षा पाउने हक हुनेछ । प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम माध्यमिक तहसम्म निशुल्क शिक्षा पाउने हक हुनेछ र नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक समुदायलाई आफ्नो भाषा, लिपि, संस्कृति, सांस्कृतिक सभ्यता र सम्पदाको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने हक हुनेछ भनी प्रत्याभूति गरेको छ । प्रत्याभूति गरेता पनि तामाङलगायत अन्य राष्ट्रिय भाषाहरूको उचित संरक्षण र विकास किन हुन सकिरहेको छैन भन्ने जिज्ञासा वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा एउटा ठूलो चासोको विषय बन्न पुगेको छ । त्यसैले तामाङ भाषाको उच्चारण व्यवस्था कस्तो छ ? तामाङ भाषाको वाक्य व्यवस्था कस्तो छ ? तामाङ भाषाको रूपव्यवस्था कस्तो छ ? तामाङ भाषा र नेपाली भाषाबीच के-कस्तो समता तथा भिन्नता रहेको छ ? तामाङ मातृभाषीले नेपाली भाषाको प्रयोग गर्दा के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् ? आदिको पहिचान गर्नु यसका प्रमुख समस्याहरू रहेका छन् भने यस भाषाका अध्ययनका लागि सामग्री जुटाउनु, प्राप्त सामग्रीको व्याख्या र विश्लेषण गर्ने प्रक्रिया निरूपण गर्नु, नेपाली भाषाको प्रकृतिसँग व्यतिरेकी तुलना गर्नु र सम्भावित त्रुटिको अध्ययन नै प्रमुख समस्या रहेका छन् । जसको निक्कैल गर्ने दिशातिर नै यो शोधकार्य अभिमुख रहेको छ ।

१.४ शोधकार्यको उद्देश्य

"तामाङ र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन" नामक शोधपत्रमा निम्न उद्देश्यहरू रहेका छन् :

- १) तामाङ भाषाको परिचय दिनु,
- २) तामाङ र नेपाली भाषाको उच्चारण व्यवस्थाको व्यतिरेकी अध्ययन गर्नु,
- ३) तामाङ र नेपाली भाषाको रूपव्यवस्थाको तुलना गर्नु,
- ४) तामाङ र नेपाली भाषाका वाक्य व्यवस्थाको व्यतिरेकीमूलक अध्ययन गर्नु,

१.५ शोधकार्यको औचित्य

दुई वा दुईभन्दा बढी भाषाहरूका व्यवस्था वा उपव्यवस्थाहरूको समानता तथा भिन्नतासम्बन्धी तुलनात्मक अध्ययन नै व्यतिरेकी अध्ययन हो । यो मुख्यतः शैक्षणिक प्रयोजनले अभिप्रेरित मानिन्छ । त्यसैले यसको अध्ययन प्रायः प्रायोगिक हुनसक्छ । शैक्षणिक प्रयोजनका दृष्टिले व्यतिरेकी अध्ययन त्यस्ता भाषाहरूका बीच विशेष उपयोगी मानिन्छ, जुन एक-अर्काको सम्पर्कमा बोलिन्छन्, व्यवहृत हुन्छन् । वक्ताहरूको सम्पर्कबाट पूर्णतः दूरवर्ती दुई भिन्न समुदायका भाषाहरूको व्यतिरेकी अध्ययनको शैक्षणिक उपयोगिता नगण्य हुने हुनाले त्यस्ताको व्यतिरेकी विश्लेषण आवश्यक ठानिँदैन त्यसैले नेपालमा नेपाली भाषाका सापेक्षतामा नेवारी, मैथिली, भोजपुरी, तामाङ, मगर, आदि भाषाको अध्ययन महत्त्वपूर्ण हुनसक्छ ।

नेपाल विविध भाषाभाषी भएको देश हो । यहाँ बोलिने सम्पूर्ण भाषाहरू नेपालका राष्ट्रिय सम्पदा हुन् । त्यसैले यी भाषिक सम्पदाको सन्तुलित र समुचित विकास गर्नु, भाषाको स्तर निर्धारण गर्नु एक महत्त्वपूर्ण कार्य हो । यस विषयमा गम्भीरताका साथ सोचका लागि यस देशका विविध राष्ट्र र राष्ट्रिय भाषाहरूको वैज्ञानिक अध्ययन पहिलो खुड्किलो हो । जबसम्म हाम्रा विविध भाषाहरूको अध्ययन समुचित रूपमा गर्न सकिँदैन तबसम्म हाम्रा यी विविध भाषाहरूको प्रकृति र स्वरूप पत्ता लगाउन सकिँदैन । यसरी हेर्दा नेपालको विविध भाषाहरूको अध्ययन सम्पूर्ण भाषाहरूका आधारशिला हो । त्यसैले हाम्रा विविध भाषाहरूमध्ये कुनै पनि भाषालाई राम्ररी विवेचना गर्नु र तिनको सम्मृद्धिका लागि अध्ययनीय भाषाको जानकारी लिनु नितान्त वाञ्छनीय छ । हालको एक्काइसौं शताब्दीमा विभिन्न ज्ञान विज्ञानको विकास भइरहेको अवस्थामा मानिसहरू दिनदिनै यान्त्रिक बन्दै गइरहेका छन् । आफ्नो मातृभाषालाई कमैले मात्र प्रयोग गरेको पाइन्छ । दिनप्रतिदिन आफ्नो मातृभाषा तथा भेषभूषा भुलेर विदेशी भाषाशैली तथा भेषभूषा ग्रहण गरेको पाइन्छ । यसरी आफ्नो मातृभाषा, भेषभूषा संस्कृति हराउनु वा लोप हुनु भनेको तामाङ जातिको अस्तित्व हराउनु हो । त्यसैले तामाङ जातिहरूको भाषिक अध्ययन र त्यस भाषाको विकासका माध्यमबाट तिनमा उद्बोधन सञ्चार नगरेसम्म यो जाति र समुदायको विकास गरी राष्ट्रिय विकास गर्नु असम्भव हुन्छ । वस्तुतः विकासका सन्देश जनतासम्म पुऱ्याउन र ती उद्देश्य हासिल गर्नका लागि जनसहभागिता जुटाउन जातीय भाषाको ठूलो भूमिका हुन्छ । यस दृष्टिले पनि भाषाहरूको सन्दर्भमा तामाङ भाषाको अध्ययन नितान्त अपेक्षित ठहरिन्छ ।

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को भाग १ धारा ५ को उपधारा (१) मा नेपालमा बोलिने सबै मातृभाषालाई राष्ट्रभाषाको रूपमा मान्यता प्रदान गरेको छ भने भाग ३ को धारा १७ का उपधाराहरूमा प्रत्येक समुदायलाई कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा आधारभूत शिक्षा पाउने हक हुनेछ भनी प्रत्याभूति गरेको छ । यस लक्ष्यअनुसार प्राथमिक तथा माध्यमिक शिक्षा दिनका लागि विविध समुदायमा रहेको सम्बन्धित मातृभाषाको पहिचान प्राथमिक आधार हो ।

यसरी नै नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिकने विद्यार्थीहरूका विविध किसिमका सम्भावित त्रुटिहरू पत्ता लगाउन, विशेषताहरू पहिल्याउन र निराकरणात्मक शिक्षण गर्न तामाङ भाषाको अध्ययन आवश्यक छ । तामाङ जातिको जातीय पहिचान र गौरवमय इतिहासको उजागर गर्न तामाङ जाति र तिनका भाषाको अध्ययन अनुसन्धान गर्न आवश्यक छ । नेपालका विभिन्न क्षेत्रमा छरिएर रहेका तामाङ जातिले के-कस्ता किसिमले आफ्नो मातृभाषालाई बोल्ने गर्दछन् भनी तामाङ भाषाको अध्ययन गर्न आवश्यक ठानी शोधकार्य अग्रसर भएको छ ।

शोधको औचित्यलाई बुँदागत रूपमा निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

- १) नेपालमा बोलिने सम्पूर्ण भाषाहरूको वास्तविक आँकडा प्राप्त नभएको अवस्थामा तामाङ भाषाको अध्ययन-अनुसन्धान कार्यले भाषाको खोजतलास र अध्ययनमा ठूलो मद्दत पुर्याउनेछ ।
- २) तामाङ भाषाको बारेमा अध्ययन-अनुसन्धान गर्न चाहने अनुसन्धानकर्तादेखि लिएर स्वदेशी तथा विदेशी खोज अनुसन्धान गर्ने व्यक्तिहरूको लागि पनि कुनै न कुनै रूपमा सहयोग गर्नेछ ।
- ३) तामाङ भाषा र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी तुलनासम्बन्धी ज्ञान हासिल गर्न चाहने शिक्षक, विद्यार्थी, पाठ्यपुस्तकलेखक तथा अनुसन्धानकर्ताका लागि उपयोगी हुनेछ ।
- ४) यस अध्ययनबाट तामाङ भाषामा रहेका साहित्यका जानकारीका निम्ति वाङ्मयका साथै जातीय उत्थानका निम्ति संलग्न गतिविधिमा रुचि राख्ने व्यक्तिलाई थप टेवा पुग्नेछ ।
- ५) तामाङ मातृभाषीले नेपाली भाषाको प्रयोग गर्दा हुने त्रुटिहरूको बारेमा जानकारी लिन पनि यो अध्ययन उपयोगी हुनेछ ।

१.६ अध्ययनको सीमा

कुनै पनि योजना वा अनुसन्धान कार्य गर्दा निश्चित सीमाभित्र रहेर कार्य सफल बनाउनु पर्ने हुन्छ । सीमाङ्कन गरिनु भनेको कुनै पनि योजना अध्ययन-अनुसन्धान कार्य गर्दा तोकिएको निश्चित क्षेत्र हो । सीमाङ्कनका कारणले अध्ययन अनुसन्धानलाई सन्तुलित गरिएको हुन्छ । त्यसैले प्रस्तुत शोधपत्रलाई पनि निश्चित सीमाभित्र बाँधिँएर तयार पारिएको छ :

- १) प्रस्तुत शोधपत्रमा भाषाको परिचय सामान्य मात्र रहको छ ।
- २) तामाङ भाषाको खोज अनुसन्धान गर्दा पूर्वी नेपालको इलाम जिल्ला अन्तर्गतको जिर्मले र समालबुङ गा.वि.स.मा बसोबास गर्ने तामाङहरूसँग मात्र सम्पर्क गरिने हुँदा यो

शोधपत्र नेपालका सम्पूर्ण तामाङहरूले प्रयोग गर्ने भाषिक सर्वेक्षणमा आधारित छैन । त्यसैले उक्त गा.वि.सहरूलाई नै भौगोलिक सीमा र अध्ययनीय क्षेत्र बनाइएकोछ ।

- ३) तामाङ भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा उच्चारण व्यवस्था, रूप व्यवस्था र वाक्य व्यवस्थाको संक्षिप्त रूपमा मात्र अध्ययन गरिएकोछ ।
- ४) तामाङ मातृभाषीले नेपाली बोल्दा गर्ने सम्भावित त्रुटिहरूको पहिचान गरिएकोछ ।

१.७ पूर्वकार्यको समीक्षा

१) परशुराम तामाङ, 'तामाङ जाति' (२०५१)

प्रस्तुत 'तामाङ जाति' कृतिमा नेपाल र नेपाल समाज, तामाङ जातिको उत्पत्ति र पहिचान, तामाङ समाज, तामाङ अर्थतन्त्र, तामाङ भाषा र लोक साहित्यिक र तामाङ संस्कार एवम् संस्कृतिसम्बन्धी परिचर्चा प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ ।

२) अमृत योजन, 'तामाङ-व्याकरण' (२०५४)

तामाङ भाषामा पाइने व्याकरणिक व्यवस्थाका बारेमा चर्चा गरिएको छ । उनकै तामाङ शब्दकोश (२०५४) मा तामाङ भाषामा प्रचलित शब्दावलीहरूलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

३) रुद्रसिंह तामाङ, 'तामाङ संस्कार र संस्कृति' (२०६२)

प्रस्तुत तामाङ संस्कार र संस्कृतिमा तामाङ जातिको भौतिक संस्कृति, अभौतिक संस्कृति र जीवन संस्कारका बारेमा चर्चा गरिएको पाइन्छ ।

४) अजितमान तामाङ 'तामाङ तामयीग लिपिको वंश अनि इतिहास : एक लघु अध्ययन' (२००५ई)

प्रस्तुत 'तामाङ तामयीग लिपिको वंश अनि इतिहास: एक लघु अध्ययन' मा तामाङ भाषाको उत्पत्ति, पारिवारिक वर्गीकरण, क्षेत्र, जनसंख्या, प्राचीन तामाङ लेखन र आधुनिक तामाङ लेखनको बारेमा जानकारी दिइएको छ । यसैगरी उक्त कृतिमा 'तामयीग' तामाङ लिपिको विकास र ऐतिहासिकताको बारेमा चर्चा गरिएको छ ।

५) मनिकुमार तामाङ 'खोटाङ जिल्लामा बोलिने तामाङ भाषा: एक अध्ययन' (२०६३)

प्रस्तुत शोधपत्रमा खोटाङ जिल्लामा बोलिने तामाङ भाषा संस्कृति र भेषभूषाको सामान्य परिचय र तामाङ भाषाको व्याकरण अन्तर्गत पर्ने रूप तथा वाक्य व्यवस्थाको अध्ययन गरी अन्य क्षेत्रमा बोलिने तामाङ भाषासँग सम्बन्ध देखाएको पाइन्छ ।

व्यतिरेकी अध्ययनसम्बन्धी तामाङलगायत अन्य भाषामा गरिएको अध्ययनको संक्षिप्त विवरण निम्नानुसार छन्:-

१) जगन्नाथ उपाध्याय 'तामाङ भाषा र नेपाली भाषाको व्याकरणको व्यतिरेकी तुलना' (२०४९)

तामाङ भाषाको व्याकरणिक कोटिहरूको अध्ययन गरी नेपाली भाषाको व्याकरणिक कोटिसँग व्यतिरेकी तुलना गरेका छन् साथै तामाङ भाषाका शब्दहरूको धारणात्मक वर्गीकरण गरी मूल र आगन्तुक शब्दहरूको अध्ययन गरेका छन् । उनले काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लालाई अध्ययनीय क्षेत्र मानेर अध्ययन गरेका छन् ।

२) सिद्धिबहादुर महर्जन 'नेवारी र नेपाली भाषाका वाक्य सङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन' (२०५६)

प्रस्तुत शोधपत्रमा नेवारी र नेपाली भाषाका वाक्यगठनको व्यतिरेकी विश्लेषण, नेवारी भाषीले नेपाली भाषाका वाक्यगठनमा गर्ने सम्भावित त्रुटि क्षेत्रहरू पहिल्याउनुका साथै नेवारी र नेपाली भाषाका वाक्यगठनका विशेषताहरू पहिल्याएको पाइन्छ ।

३) मानबहादुर भण्डारी 'नेपाली र मगर भाषामा वाक्य सङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन' (२०६०)

प्रस्तुत शोधपत्रमा मगर भाषाका लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा सङ्गति रहेको पाइन्छ । उक्त अध्ययनका आधारमा नेपाली र मगर दुवै भिन्न पारिवारिक वर्गका भाषा रहेकाले यिनमा संरचनागत एकरूपता रहे पनि लिङ्ग, वचन र आदरका दृष्टिले भने भिन्नता रहेको पाइन्छ ।

४) सुरेन्द्रकुमार बम 'बैतडेली भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण' (२०६९)

प्रस्तुत शोधपत्रमा बैतडेली भाषिकाको परिचय, विशेषताहरू, बैतडेली भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण, बैतडेली भाषीले स्तरीय नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्न सक्ने सम्भावित त्रुटि क्षेत्र पहिल्याउनु, बैतडेली भाषीलाई स्तरीय नेपाली भाषाको सिकाइमा आइपर्न सक्ने समस्याको पहिचान गर्नुका साथै रूपायन, नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, भाव र करण अकरणका आधारमा बैतडेली भाषिकामा पदसङ्गति आदि प्रस्तुत गरी बैतडेली भाषिका स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण गरेको पाइन्छ ।

५) सुमित्रादेवी तामाङ 'नेपाली र तामाङ भाषाका पदसङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन' (२०६४)

प्रस्तुत शोधपत्रमा तामाङ भाषाको परिचय तथा वर्गीकरण, पदसङ्गतिको परिभाषा तथा प्रकार, लिङ्ग, वचन र आदरमा नामको सङ्गति, लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा सर्वनामको सङ्गति, लिङ्ग, वचन र आदरमा विशेषणको सङ्गति र लिङ्ग, वचन र आदरमा क्रियाको सङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन गरेको पाइन्छ।

तामाङ भाषासम्बन्धी विभिन्न अध्ययन अनुसन्धान भएता पनि तामाङ मातृभाषीले नेपाली भाषालाई प्रयोग गर्दा हुन सक्ने सम्भावित त्रुटि क्षेत्रहरूलाई हालसम्म कसैले पनि अध्ययन अनुसन्धान गरेको पाईदैन। सम्भावित त्रुटिका लागि अन्य भाषाभाषीले गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन पूर्वकार्यको समीक्षामा समेट्न सकिन्छ। ती निम्न छन् :-

१) रामप्रसाद भट्टराई 'प्रमाण पत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको नेपाली व्याकरणिक कोटिसम्बन्धी त्रुटिविश्लेषण' (२०४२)

प्रस्तुत शोधपत्रको उद्देश्यहरूमा व्याकरणिक कोटिसम्बन्धी मान्यता र सिद्धान्तको अध्ययन गर्नु, त्रुटि र क्षमताको सैद्धान्तिक चर्चा गर्नु, प्रमाणपत्र तहका (मानविकी र शिक्षा) विद्यार्थीहरूले प्रयोग गर्ने व्याकरणिक कोटिका त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, ती दुई सङ्कायमा अध्ययनरत प्र.प. तहका विद्यार्थीहरूले प्रयोग गर्ने व्याकरणिक कोटिसम्बन्धी क्षमताको तुलनात्मक विश्लेषण गर्नु र त्रुटि निराकरणत्मक शिक्षण र यसका संरचनाको उल्लेख गर्नु रहेको पाइन्छ। मूलतः व्याकरणात्मक कोटिको सम्बन्ध सम्पूर्ण भाषिक पक्षसँग रहेको पाइन्छ। तापनि यस शोधपत्रमा व्याकरणात्मक कोटिका आठ पक्षहरू लिङ्ग, वचन, पुरुष, कारक, काल, भाव, पक्ष र वाच्यको मात्र अध्ययन गरिएको छ। यस अध्ययनमा व्याकरणिक त्रुटि विश्लेषण गर्दा सैद्धान्तिक पक्षलाई भन्दा प्रायोगिक पक्षलाई नै बढी जोड दिइएको पाइन्छ। व्याकरणिक कोटिअन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष, कारक, काल, भाव, पक्ष र वाच्यसम्बन्धी ६४ वटा प्रश्नहरू निर्माण गरी उनीहरूबाट सामग्री सङ्कलन गरिएको छ। सामग्री सङ्कलनका लागि ५०/५० जना गरी जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुनाको रूपमा समावेश गराइएको पाइन्छ। उनीहरूका उत्तर पुस्तिकाहरूलाई परीक्षण गरी त्रुटिहरू केलाइएको पाइन्छ।

२) केदारप्रसाद शर्माद्वारा माध्यमिक तहका अवधि भाषाका विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यहरूको लेखनमा गर्ने पदसङ्गति सम्बन्धी त्रुटिको अध्ययन गरिएको छ, भने पारसमणि भण्डारीद्वारा पनि यस्तै किसिमको त्रुटिविश्लेषण गरिएको छ।

३) विमला भण्डारीद्वारा 'कास्की जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत गुरुङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' (२०६१)

प्रस्तुत शोधपत्रमा गुरुङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पहिल्याएको पाइन्छ ।

४) रामकृष्ण भट्ट 'कक्षा ५ मा अध्ययनरत दार्चुलेली भाषिका विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन' (२०६२)

प्रस्तुत शोधपत्रको उद्देश्य दार्चुलेली भाषी विद्यार्थीहरूले मानक नेपाली सिक्दा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिक्षेत्र पहिल्याउनु, उक्त त्रुटिहरूको तालिकीकरण र प्रतिशत पत्ता लगाउनु ती त्रुटिहरूको निष्कर्ष निकाली निराकरणका लागि सुझावहरू प्रस्तुत गर्नु रहेको पाइन्छ । उक्त शोधपत्रमा शोधार्थी भट्टले कक्षा ५ मा अध्ययनरत दार्चुलेली भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिक्दा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिको अध्ययन र विश्लेषण गरेको पाइन्छ ।

यसरी विभिन्न अध्ययन अनुसन्धानद्वारा पनि थाहा पाउन सकिन्छ कि मातृभाषा बोल्ने विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली बोल्दा केही न केही त्रुटि गर्दछन् । त्यसका निराकरणका लागि कस्ता खालका त्रुटि हुन् पत्ता लगाउन जरुरी हुन्छ । त्यसका लागि तामाङ मातृभाषा हुनेले नेपाली भाषा प्रयोग गर्दा गर्न सक्ने सम्भावित त्रुटि पत्ता लगाई शिक्षण गर्न आवश्यक छ ।

१.८ अध्ययन सामग्री

यस अध्ययन-अनुसन्धानको उद्देश्य पूरा गर्नका लागि प्राथमिक र गौण स्रोत सामग्रीको प्रयोग गरिएको छ ।

क) प्राथमिक स्रोत

यस अध्ययन अनुसन्धानमा विशेषतः इलाम जिल्लाका गा.वि.स.हरू जिर्मले र समालबुङमा बसोबास गर्ने स्थानीय तामाङ भाषीहरूलाई प्राथमिक स्रोतका रूपमा लिइएको छ,

ख) गौण स्रोत

प्रस्तुत अध्ययन 'तामाङ र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन' शीर्षक भएकोले 'तामाङ व्याकरण' (२०५४), 'तामाङ संस्कृति र संस्कार' (२०५९), 'तामाङ जाति' (२०५९), 'तामाङ तामयीग लिपिको वंश अनि इतिहास : एक लघु अध्ययन' (२००५ई), भाषाविज्ञान (२०५५) आदि पुस्तकहरूलाई मुख्य गौण स्रोतका रूपमा लिइएको छ । अन्य गौण स्रोतहरूमा विभिन्न लेख रचना, पत्रपत्रिकाहरू शोधपत्रहरू रहेको छ ।

१.९ नमुना जनसंख्या

यस अध्ययन अनुसन्धानको उद्देश्य परिपूर्तिका लागि इलाम जिल्लाका जिर्मले र समालबुङ गा.वि.स.का स्थानीय तामाङ भाषीहरू सो गा.वि.स.हरूमा रहेका मोतिराम र समालबुङ मा.वि.का शिक्षकहरूलाई अध्ययन प्रतिनिधिका रूपमा लिइएको छ । जसमा ती दुई विद्यालयका शिक्षकहरू तथा स्थानीय तामाङ भाषीहरूलाई उद्देश्यपूर्ण नमुना छनोट गरिएको छ भने विद्यार्थीहरूलाई सामान्य सम्भावनायुक्त नमुना छनोटका माध्यमबाट छनोट विधिको प्रयोग गरी छनोट गरिएको छ । अध्ययनका लागि छनोट गरिने जनसंख्या निम्न तालिकाबाट देखाइएको छ :

तालिका न. १

जिर्मले र समालबुङ गा.वि.स.का स्थानीय तामाङ भाषीहरू

गा.वि.स.	जिर्मले		समालबुङ	
गा.वि.स.	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष
जनसंख्या संख्या	५	५	५	५
	१०		१०	

तालिका नं. २

मोतिराम मा.वि. र समालबुङ मा.वि.का शिक्षक तथा विद्यार्थीहरू

विद्यालय	मोतिराम मा.वि.		समालबुङ मा.वि.	
जनसंख्या	शिक्षक	विद्यार्थी	शिक्षक	विद्यार्थी
	५	१०	५	१०
जम्मा	३०			

१.१० तथ्याङ्क संकलन प्रक्रिया

यो अध्ययन अनुसन्धान गर्दा निम्न तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया अपनाइएको छ :

१. शोधसामग्री निर्माण प्रक्रियामा बताइए भैं प्रश्नावलीको निर्माण गरी त्यसलाई नै अध्ययनको मूल साधनको रूपमा प्रयोग गरिएको छ ।
२. नमुना जनसंख्यामा उल्लेख गरिएको प्रतिनिधिहरू माझ प्रश्नावली प्रस्तुत गरी प्रश्नावली भर्न लगाइएको छ ।
३. प्रश्नावलीमा दिइएको उत्तरका आधारमा तामाङ र नेपाली भाषाको रूपव्यवस्था र वाक्य व्यवस्थाको व्यतिरेकी तुलना गरिएको छ ।

४. तामाङ भाषाको परिचय तथा तामाङ र नेपाली भाषाको उच्चारण व्यवस्थाको व्यतिरेकी अध्ययनको लागि पुस्तकालयीय अध्ययन, समसामयिक पत्रपत्रिका तथा व्याकरणहरू र विभिन्न भाषाविद्हरूका लेख तथा कृतिहरूको अध्ययन गरी सामग्री संकलन गरिएको छ ।

१.११ व्याख्या तथा विश्लेषण

प्रश्नावलीको माध्यमबाट सङ्कलित तथ्यहरूलाई व्याख्यात्मक विश्लेषणात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसरी व्याख्या तथा विश्लेषण गर्दा उद्देश्य अनुरूप तामाङ र नेपाली भाषाको रूप तथा वाक्य र उच्चारण व्यवस्थाको व्यतिरेकी अध्ययनमा जोड दिइएको छ ।

१.१२ शोधपत्रको रूपरेखा

अध्याय एक	:	शोधपरिचय
अध्याय दुई	:	भाषाको परिचय
अध्याय तीन	:	व्यतिरेकी विश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा
अध्याय चार	:	तामाङ र नेपाली भाषाको उच्चारण व्यवस्थाको व्यतिरेकी अध्ययन
अध्याय पाँच	:	तामाङ र नेपाली भाषाको रूप व्यवस्थाको तुलना
अध्याय छ	:	तामाङ र नेपाली भाषाका वाक्य व्यवस्थाको व्यतिरेकीमूलक अध्ययन
अध्याय सात	:	निष्कर्ष तथा सुझाव

अध्याय - दुई

तामाङ भाषाको परिचय

२.१ पृष्ठभूमि

यस अध्यायमा तामाङ जातिको उत्पत्ति, तामाङ शब्दको प्रयोग, तामाङ बसोबास क्षेत्र, तामाङ भाषाको परिचय तथा वर्गीकरण रहेको छ ।

२.२ तामाङ जातिको उत्पत्ति

तामाङ जातिको उत्पत्ति कसरी भयो भन्ने विषयमा चर्चा गर्दा कुनै त्यस्तो वैज्ञानिक आधार छैन तर विभिन्न जनश्रुतिहरू पाइन्छन् । सुमेरु पर्वतमा महागुरु रेम्बोछेँ राज गर्नुहुन्छ । दोर्जे ग्याङमले महागुरु रेम्बोछेँलाई मनुष्यको सृष्टि गर्ने मन्त्रणा गर्‍यो । त्यसपछि महागुरुले तीन भिक्षुहरू छेगु, टुलु र लंगु सृष्टि गरी तिनीहरूलाई मानिसको सृष्टि गर्न आज्ञा दिए । दोर्जे ग्याङमले महागुरुलाई शक्ति (ब्रज) प्रदान गरेपछि तीन कन्याहरू डसिङ डोल्मा, डसिङ टासी र डसिङ टुकुको सृष्टि भयो । ती कन्याहरू भिक्षुको सेवामा खटाइए । तिनीहरू पानी भर्न, फूल टिप्न जाँदा बाँदरले धेरै दुःख दिने भएकाले ती कन्याहरूको बाँदरसँग विवाह गरिदिए । अनि छेगु, बाँदर र डसिङ डोल्माको शक्तिबाट सात थरै तामाङहरूको सृष्टि भयो । तिनीहरूलाई घिसिङ, बल, थोकर, थिङ, ड्यासुर, ग्लान र रुम्बा नाम दिइयो । लंगु, बाँदर र डसिङ टासीको शक्तिबाट ६ थरै तामाङहरू सृजना भए । तिनीहरूलाई योन्जन, बम्जन, दोङ, डेके, स्याङ्बो र जिम्बा भनियो । टुलु, बाँदर र डसिङ टुकुको सामाञ्जस्यबाट पाँचथरै तामाङहरू उत्पन्न भए । तिनीहरूलाई पाख्रीन, मोक्तान, वाइबा, टुप्पा र लुङ्बा नाम दिइयो । यसरी अठार तामाङको उत्पत्ति भयो । (तामाङ, परशुराम, तामाङ जाति २०५१ पृ. १७)

माथि उल्लेखित प्रसङ्गलाई मात्र सत्य मानेर तामाङ जातिको उत्पत्तिलाई बिना वैज्ञानिक आधार सही मान्नु उपयुक्त नहुन सक्छ । तर, माथि उल्लेख्य पक्ष भने मानव विकासको क्रमलाई भने थोरै बहुत रूपमा समेटेको छ । आजको वैज्ञानिक विश्वमा मानव जातिको विकास पुच्छरविहिन बाँदरहरूबाट भएको मानिन्छ । जसलाई यहाँ उल्लेख गरिएको छ । दोर्जे ग्याङमको प्रसङ्ग चौथो शताब्दीतिर बौद्ध धर्ममा बज्रयानको विकास भईसकेपछि मात्र आउँछ । त्यसमाथि पनि महागुरु र सुमेरु पर्वत एवम् उर्गेन ह्युल (उड्यान क्षेत्र) को प्रसङ्ग त आठौँ शताब्दीमा पद्मसम्भव तिब्बत जानुभएपछि मात्र प्रयोगमा आएको हो । तामाङ जातिको उद्भव कहाँ कसरी भएको हो भन्ने विषयमा धार्मिक किंवदन्ती र दन्त्य कथाहरू धेरै लेखकहरूले उल्लेख गरी त्यसलाई नै

इतिहास बनाउने प्रयास भएको कारण यहाँ तामाङ जातिको ऐतिहासिक क्रमलाई उल्लेख गर्न उपयुक्त ठानेकी छु । तामाङहरू मंगोलियन वर्गको भएको कारण यसको पुरानो इतिहास खोज्ने हो भने आजभन्दा ५० हजार वर्ष पहिलेको जाभा र पेकिङ मानवसम्म पुग्नु पर्दछ । तर, यहाँ इशवीको छैठौँ शताब्दीदेखि पछिको घटनाक्रमलाई मात्र उल्लेख गर्नु उपयुक्त हुनेछ । किनकि त्यसपछि मात्र तामाङ जातिको जातीय इतिहास सुरु भएको र त्यसभन्दा अघि तामाङ जातिको पुर्खाहरू मंगोलियन वर्गको तिब्बती जातिको रूपमा रहेको मेरो अनुमान रहेको छ ।

२.३ तामाङ शब्दको प्रयोग

तामाङ शब्दको अर्थ खोज्दै जाँदा विभिन्न भाषामा विभिन्न अर्थ लगाएको पाइन्छ । तामाङ भाषामा तामाङ शब्दको अर्थ 'ता' को अर्थ घोडा र 'माङ' को अर्थ भूत भन्ने लाग्छ । यस प्रसङ्गलाई स्पष्ट पार्न यहाँ एउटा तर्कलाई जोड्न सकिन्छ । तिब्बतमा बौद्ध धर्म विरोधी राजा लाङ्ग धर्मको अत्याचार अन्त्य गर्नका लागि त्यहाँका एकजना भिक्षुले सेतो घोडालाई कालो रङ लगाई भेष बदलेर त्यसमा चढी लाङ्ग धर्मको हत्या गरी त्यहाँको नजिकैको खोलामा पसी रङ पखालेर सेतो रङको घोडा सेतै भेषमा त्यहाँबाट दक्षिणतिर भागे । उनलाई लाङ्ग धर्मको प्रान्त (माङ्ग ह्युल) को दक्षिणतर्फ वर्तमान केरुङको बाटो लाम्टाङ उपत्यकासम्म लखेटेका थिए । त्यस प्रसङ्ग 'मेची महाकाली' नामक ग्रन्थमा उल्लेख भएको पाइन्छ । अब यहाँ तर्क गर्ने विषय भनेको लाङ्ग धर्मको हत्या गरी नेपाल पसेका भिक्षुहरूको समूह जो कालो भेषमा हत्या गरेर सेतो भेषमा भागेको र त्यस्तो कार्य भूतले मात्र गर्न सक्छ, भन्ने उपमा दिएर त्यसबेला उनीहरूलाई 'ता' वा घोडा र 'माङ्ग' (भूत) को संयुक्त अर्थमा तामाङ शब्दको उत्पत्ति भएको हुनुपर्छ भन्ने अनुमान लगाउन सकिन्छ । तिब्बती भाषामा तामाङ शब्दको 'ता' को अर्थ सम्पूर्ण वस्तुहरूको प्रवेशद्वार, क्षेत्र वा आवगमन हुने स्थान, सिमाना, नाका आदि अर्थहरू बुझाउँछ । माङले ठूलो परिणाम, अत्याधिक धेरै र सर्वसाधारण जनसमुदाय बुझाउँछ, तसर्थ 'ता' र 'माङ' दुई शब्द मिलेर बनेको तामाङ शब्दले प्रवेश क्षेत्र, नाका वा द्वार वा राज्यको सीमा क्षेत्रमा बसोबास गर्ने, अत्याधिक धेरै जनसंख्या भएको जाति अथवा सर्वसाधारण जनसमुदाय भन्ने बुझाउँछ ।

तामाङहरूलाई विभिन्न नामले सम्बोधन गरेको देखिन्छ- भोटे, मुर्मी, तामाङ, मुल्मी, सेन्मोन, बोन्पा, रोडबा, कागते, सें, भोटिया, लामा, घले, शेर्पा, शेर्पा,लामा, जाड आदि । विदेशी विद्वानहरूले तामाङलाई मुर्मी भनेको पाइन्छ । फ्रान्सिस ह्यामिल्टनले नेपाल एकीकरणको तीन दशकपछि नेपाल र भारतमा बसेर लेखिएको पुस्तकमा **मु**रको अर्थ सिमाना तथा **मी**को अर्थ मानिस हुने हुनाले मुर्मी भन्नाले सिमानाको मानिस भन्ने बुझिन्छ । यसैलाई अन्य विद्वानहरूले पनि सहमति जनाएका छन् । ह्यामिल्टन र म्याकडोनाल्डको अतिरिक्त ग्रियर्सन तथा ट्रायरले समेत मुर्मी नै भनेको पाइयो । सम्भवतः तामाङ जातिलाई मुर्मी भनिनु सिमानामा बस्ने मानिस

नभई तत्कालीन समयमा तामाङ जातिको प्रमुख व्यक्तिलाई मुल्मी भन्ने गरेको छ र तामाङ भाषामा मूलको अर्थ प्रमुख र म्हीको अर्थ व्यक्ति बुझिन्छ । जसअनुसार तामाङ जातिलाई मुर्मी भन्न थालियो । तामाङ जातिलाई मुर्मी भनेर सम्बोधन गरे पनि स्वयम् तामाङहरूले भने आफूलाई जहिल्यै पनि गर्वका साथ आफ्नो समुदायमा तामाङ नै भनेर आफ्नो परिचय दिने गरेको पाइन्छ । तापनि लेख्यरूपमा तामाङ शब्दको प्रयोग भने इस्वीको १३ औं शताब्दीमा मात्र भएको पाइन्छ । विदेशी विद्वान म्याक्डोनाल्डका अनुसार हालको मुस्ताङ जिल्लाको गुन्थाङ राज्यका राजा बुम देगोन (१२५३-१२८०) का वंशावलीमा तल्लो मुस्ताङमा रहेका मोन शेखिब अधिराज्यका जातिहरूलाई दबाउन मुक्तिनाथमा जिल्ला बनाउन लगाएको वृतान्त उल्लेखित छ (तामाङ, परशुराम, तामाङ जाति २०५१ पृ. ३१) । यो नै नेपालमा भेटिएको तामाङ जातिलाई बुझाउन किटेर तामाङ शब्दको प्रयोग भएको सबैभन्दा पुरानो अभिलेख हो ।

२.४ बसोबास क्षेत्र

तामाङ जातिको मुख्य आदिम बासस्थान उच्च हिमाली महाभारत पहाड तथा चुरे हुन् र भित्री तराईसम्म रहेको पाइन्छ । तामाङ जाति काठमाडौंलाई आदिभूमि मान्दछन् । काठमाडौं उपत्यकालाई केन्द्रबिन्दु बनाएर वरिपरिको जिल्लाहरूमा तामाङ जातिको सर्वाधिक जनघनत्व रहेको छ । तामाङ जाति जनसंख्याको दृष्टिकोणले मकवानपुर जिल्ला र भाषिक बाहुल्यता भएको जिल्ला रसुवा हो । धादिङ, नुवाकोट, काभ्रे, सिन्धुपाल्चोक, सिन्धुली, दोलखा, रामेछाप आदि जिल्लामा तामाङ जातिको घनत्व अत्याधिक छ । यी जिल्लाहरूका साथै तामाङ जाति नेपालभरि नै कुनै न कुनै संख्यामा छरिएर रहेको पाइन्छ । नेपालबाहिर भारतको सिक्किम, दार्जिलिङ, भुटान, बर्मा, म्यानमार, पाकिस्तान, अफगानिस्तान आदि ठाउँहरूमा पनि बसोबास गर्दै आएको पाइन्छ ।

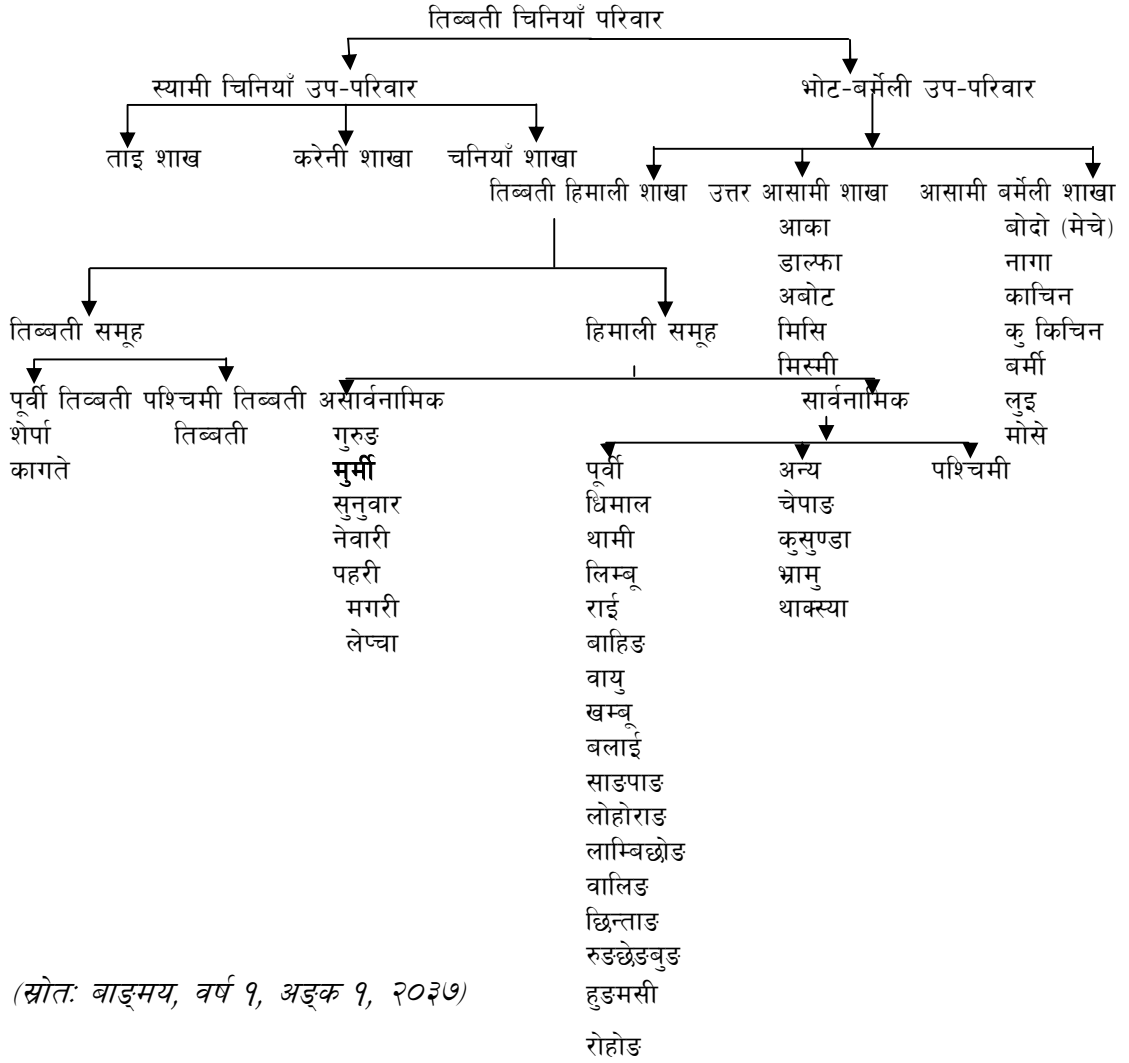
२.५ तामाङ भाषा

मानव जातिले एक आपसमा आफ्नो विचार विनिमय गर्दा जुन ध्वनि वा आवाजलाई उपयोग गर्दछ, जसलाई हाम्रो कानले सुन्न सक्दछ, त्यसलाई भाषा भनिन्छ । तामाङ जातिले आफ्नो समाजभित्र एक आपसमा विचार विनिमय गर्न प्रयोग गरिने मानव बोली वा ध्वनि नै तामाङ भाषा (ग्योत/क्योत/ग्याञ्जी) हो । यसलाई तामाङ ताम्, तामाङ काञ्जी वा तामाङ केञ्जी वा तामाङ खातम वा खाछ्योञ्जी खातम पनि भनिन्छ । भाषा वैज्ञानिकहरूले तामाङ भाषालाई चिनियाँ एकाक्षरी भित्रका तीन भाषा परिवारमध्ये भोटबर्मेली भोट-हिमाली परिवारअन्तर्गत वर्गीकरण गरेका छन् । नेपालमा भोट-बर्मेली परिवारका लगभग ५९ भाषाहरू छन् भन्ने भाषा वैज्ञानिकहरूको भनाइ छ । यी भाषाहरूमध्ये तामाङ भाषा सबैभन्दा धेरै वक्ता संख्या भएको जीवित भाषा हो । वि.सं. २०५८ को राष्ट्रिय जनगणनाका अनुसार तामाङ भाषाभाषी वक्ताहरू

मातृभाषाका आधारमा ११,७९,१४५ रहेका छन् भने कुल जनसंख्याका आधारमा ५.१९ प्रतिशत रहेका छन् ।

भोटबर्मेली परिवारका भाषाहरूको मुख्य विशेषता भनेको लिङ्गभेद पाईदैन । तामाङ भाषामा पनि पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्गको व्याकरणगत भेद छैन । भाषाको छनोटको आधारमा भोटबर्मेली परिवारका भाषालाई मूलतः सार्वनामिक र असार्वनामिक भाषा भनेर छुट्टयाएको पाइन्छ । सार्वनामिक भाषा भन्नाले वाक्यमा सर्वनामको छाया (से:) क्रियामा देखिनु हो । किरात मूलका भाषाहरू सार्वनामिक शाखाभित्र पर्दछन् । असार्वनामिक भाषाहरूमा क्रियामा त्यस्तो छाया देखिँदैन । तामाङ, थकाली, गुरुङ, कागते, नेवारी आदि भाषाहरू असार्वनामिक शाखाभित्र पर्दछन् । तामाङ भाषालगायत भोट-बर्मेली परिवारका भाषाहरूमा प्रथम पुरुषको बहुवचन दुई प्रकारका छन्: १) समावेशी र २) असमावेशी । वक्ताले श्रोतालाई पनि समेटेमा समावेशी र वक्ताले श्रोतालाई छाडेर अन्य पुरुषलाई समेटेमा असमावेशी हुन्छ । तामाङ भाषामा समावेशी सर्वनाम न्याङ (हामी) हो र असमावेशी सर्वनाम डानी (हामी) हो । नेपाली, हिन्दी, अंग्रेजीलगायतका भारोपेली भाषाहरूमा यसप्रकारका सर्वनाम पाईदैन । दिशावाचक सर्वनाम हुनु यस परिवारका भाषाहरूको अर्को विशेषता हो । यस्तो सर्वनामले दिशाको बोध गराउँछन् । तामाङ भाषामा होजा (त्यो) भन्नाले सामुन्ने अगाडिको त्यो बुझाउँछ । माजा भन्नाले तलतिरको, तोजा भन्नाले माथितिरको, केजा भन्नाले तेस्रो रूपमा केही परको भन्ने दिशाबोध गराउँछ । यी होजा, माजा, केजा, तोजा आदि दिशाबोधक सर्वनामका लागि अंग्रेजीका वा नेपाली भाषाका एउटा मात्र सर्वनाम छन्: That/त्यो/ तामाङ भाषामा पाइने यी विशेषताहरू पारिवारिक विशेषताहरू हुन् । प्रत्येक भाषाका आ-आफ्नै विशेषताहरू हुन्छन् र तामाङ भाषाको पनि आफ्नै विशेषता रहेको पाइन्छ । यस भाषाका कतिपय पुराना धार्मिक ग्रन्थहरू सम्भोटा लिपिमा पाइन्छन् । यो भाषा लोक साहित्यमा धनी भए पनि लिखित साहित्यको विकासमा चाहिँ निकै पछाडि रहेको छ । भाषा वैज्ञानिकहरूले तामाङ भाषालाई चिनियाँ एकाक्षरी भित्रका तीन भाषा परिवारमध्ये भोटबर्मेली भोट-हिमाली परिवारअन्तर्गत वर्गीकरण गरेका छन् । केही विद्वानहरूका वर्गीकरण निम्नानुसार छन् :

१. ग्रियर्सनको वर्गीकरण

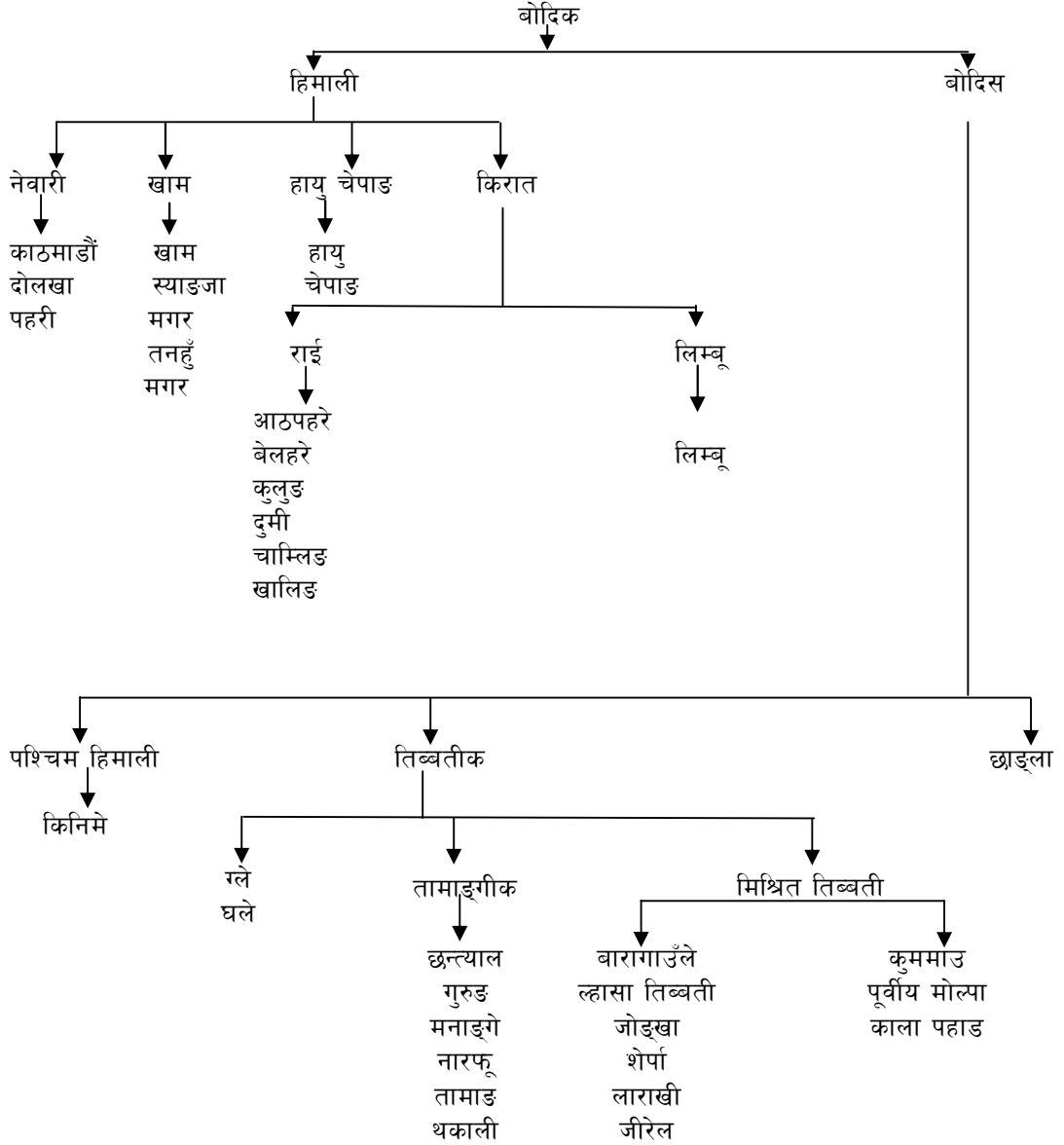


(स्रोत: बाङ्मय, वर्ष १, अङ्क १, २०३७)

माथिको वर्गीकरणलाई हेर्दा तामाङ जातिलाई **मुर्मी** भनेर संज्ञानात्मक शब्दलाई प्रयोग गरेको पाइन्छ। यो शब्दलाई ह्यामिल्टनले १८०२, हड्सनले सन् १८४७, त्यसैगरी जर्ज ग्रियर्सनले १९५९, ट्रायर १९७२, म्याकडोनाल्ड १९८९ तिर आफ्नो अन्वेषणमा तामाङ जातिलाई बुझाउन **मुर्मी** शब्दको प्रयोग गरेको पाइन्छ (तामाङ जाति, २०५१, पृ:२८-२९)। यो मुर्मीको अर्थ सीमानाको छेउछाऊ बस्ने जाति भनेर अङ्कल काटिएको पाइन्छ। खर्साङ निवासी विद्वान् जस योजन प्यासीका अनुसार तत्कालीन समयमा अन्वेषकहरूलाई भाषिक समस्याले गर्दा अन्य जातिले तामाङ जातिलाई बुझाउने जातीय नाम उनीहरूले प्रयोग गरेको हुन सक्छ भन्ने भनाइ राख्नुहुन्छ। यसलाई स्व. इमानसिंह चेमजोङको नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठानद्वारा प्रकाशित लेप्चा भाषाको शब्दकोशमा **मुर्मी** शब्दको अर्थ “मुर्मी = तामाङ” उल्लेख गरिएको पाइन्छ।

तामाङ भाषामै मुर्मी शब्दको अर्थ खोज्दा **मुर**को अर्थ मुहान, अथवा मूल वा आरम्भको भन्ने बुझाउँछ। **मी** भन्नाले मानवजाति मान्छेलाई बुझाउँछ। यसरी तामाङ जातिलाई बुझाउन **मुर्मी** शब्दको प्रयोग गरे पनि उनीहरू आफूलाई तामाङ नै भएको र गर्वका साथ सधैं नै तामाङ भनेर भन्दछन्।

२. नूनमको वर्गीकरण



(स्रोत: तामाङ तामथीग लिपिको वंश अनि इतिहास: २००५:२)

यी विभिन्न विद्वानहरूको वर्गीकरणलाई हेर्दा तामाङ भाषा चिनियाँ तिब्बती परिवारअन्तर्गत भोट-हिमाली शाखाको एउटा प्रमुख भाषाको रूपमा देखिन्छ, भने माइकल नूनमको वर्गीकरणलाई भाषा वैज्ञानिकहरूले सर्वमान्य र हालसम्मको वैज्ञानिक तथ्यपरक वर्गीकरण मानी तामाङ भाषालाई तामाङ्गीक परिवारको प्रमुख भाषाका रूपमा राखेका छन् । कारण बोदीकसम्मका मूलरूप तामाङ भाषामा भेटिन्छ । ऐतिहासिक तुलनात्मक पुनः संरचनाको अध्ययन गरेमा तिब्बती भाषामा क्रमशः 'बोद' बाट 'बोइ', 'फ्रेडा' बाट 'ठेडा', 'क्रा' बाट 'ग्रम्बा' आदि शब्दहरू तामाङ भाषाको पुरानो लिखित सामग्रीहरूमा पाइन्छ (तामाङ, २००५: २) । अध्ययताहरूको अनुसार त्यस्ता थुप्रै लेख्य र ध्वनि रूप तामाङ भाषामा हालसम्म जस्ताको त्यस्तै छ ।

अध्याय - तीन

व्यतिरेकी विश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार

३.१ व्यतिरेकी विश्लेषणको अवधारणा

दुई वा दुईभन्दा बढी भाषाका व्यवस्था वा उप-व्यवस्थाहरूको समता वा भिन्नतासम्बन्धी तुलनात्मक अध्ययनसँग व्यतिरेकी विश्लेषण सम्बन्धित छ (अधिकारी: २०६२:१२७) । दुई वा दुईभन्दा बढी भाषाहरूको बीच विभिन्न स्तरहरूमा पाइने समानता र भिन्नताहरूको विश्लेषण गरिन्छ । व्यतिरेकी विश्लेषणबाट स्रोत भाषा (मातृ भाषा वा प्रथम भाषा) लक्ष्य भाषा (दोस्रो भाषा वा विदेशी भाषा) भाषाका बीचको समानता र भिन्नताबारे जानकारी प्राप्त हुन्छ ।

भाषा मानवीय सम्प्रेषणको आवश्यक वस्तु हो । यसको सिकाइ र शिक्षण गर्नु सहज छैन । त्यसमा पनि मातृभाषा भन्दा भिन्न भाषाको सिकाइ त भन्नु जटिल हुन्छ । अतः जटिल प्रक्रिया भएकाले यसमा सुधारको आवश्यकता पर्दछ । सुधारका लागि शिक्षणका क्रममा आइपर्ने समस्याहरूको पहिचान र निराकरण गर्नुपर्ने हुन्छ । यसरी निर्धारण गर्दा कठिनाइको स्तर एवं कारण पत्ता लगाउनका लागि कुनै दुईवटा भाषा लिई मातृभाषा र लक्ष्य भाषाका भाषिक संरचनाको व्यतिरेकी विन्दु चयन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसवेला सिकारुका मातृभाषा र लक्ष्य भाषाका बीचको भाषिक संरचनाले मेलखाने भएमा भाषा सिकाइ सरल र मेल नखाने भएमा भाषा सिकाइ जटिल प्रकारको हुन्छ । त्यसैले शैक्षणिक प्रयोजनका दृष्टिले व्यतिरेकी अध्ययन त्यस्ता भाषाहरूका बीच विशेष उपयोगी मानिन्छ । जुन एक-अर्काका सम्पर्कमा बोलिन्छन् (अधिकारी २०६२: १२७) । व्यतिरेकी विश्लेषण गर्दा दुई वा दुईभन्दा बढी भाषाहरू बीचको संरचनात्मक समानता र भिन्नताहरू केलाइन्छ । यही तुलनात्मक अध्ययनबाट सिकारुका भाषा सिकाइमा आइपर्ने सम्भावित समस्याहरूलाई मध्यनजर गरी भाषा शिक्षणका लागि उपयुक्त सामग्री तयार गर्न सकिन्छ । अतः व्यतिरेकी विश्लेषणले दुई वा दुईभन्दा बढी भाषाहरूको संरचनात्मक भिन्नता र समानताको आधारमा भाषाहरूको विश्लेषण र तुलना गरी व्यतिरेकको निर्धारण गर्दछ ।

३.२ व्यतिरेकी विश्लेषणको विकास

व्यतिरेकी विश्लेषणको विकास पूर्वाभास १९ औं शताब्दीको तुलनात्मक भाषा शास्त्रीय अध्ययनमा केही मात्रामा पाइन्छ तर यी अध्ययन समकालिक नभई कालक्रमिक भएकोले यो व्यतिरेकी विश्लेषणभन्दा भिन्न हुन पुगेको छ । यसैगरी भाषाका विभिन्न विशेषताहरूका आधारमा

भाषाको सामूहीकरण र वर्गीकरण गर्ने प्रकारात्मक भाषाविज्ञानमा पनि व्यतिरेकी विश्लेषणको पृष्ठभूमि फेला पार्न सकिन्छ र यस्तो अध्ययन समकालिक भए पनि भाषाका सैद्धान्तिक र सार्वभौम प्रवृत्तिको खोजी गर्ने भएकोले व्यतिरेकी विश्लेषणबाट यो भिन्न रहेको देखिन्छ । तुलनात्मक र प्रकारात्मक भाषाविज्ञानले व्यतिरेकी विश्लेषणको पूर्वाधार खडा गरेको छ । विशुद्ध व्यतिरेकी विश्लेषण शैक्षणिक र प्रायोगिक प्रयोजनको उपयोग गरिन्छ । यसको विकास बीसौं शताब्दीको मध्यतिर मात्र भएको पाइन्छ । यसैगरी व्यतिरेकी विश्लेषण संरचनात्मक भाषाविज्ञानको मोडेल वा ढाँचाअन्तर्गत भएको हुनाले यसको आधार तयार पार्न संरचनात्मक भाषाविज्ञानको पनि धेरथोर भूमिका रहेको पाइन्छ ।

शैक्षणिक प्रयोजनका दृष्टिले भाषाको तुलनात्मक अध्ययनप्रति रुचि राख्ने प्रथम विद्वान् संयुक्तराज्य अमेरिकाका फ्राइज (१९४५) हुन् । उनले आफ्नो अध्ययनमा दुई भाषाको तुलनात्मक अध्ययनबाट प्राप्त सामग्री भाषा शिक्षणका क्षेत्रमा उपयोगी हुने कुरा उल्लेख गरेपछि यसप्रति चासो बढ्न थालेको पाइन्छ । यस नवीन अवधारणालाई भाषा शिक्षणमा अगाडि बढाउने अन्य विद्वान्हरूमा वेन्निख (१९५३) र ल्याडो (१९५७) उल्लेख छन् । यस क्रममा ल्याडोले शिक्षार्थीका मातृभाषा र लक्ष्यभाषा दुवैमध्ये जुनले भाषा सिकारुको पहिलो भाषासँग समानता राख्दछ त्यो सिक्न सजिलो हुने र जुनले उसको पहिलो भाषासँग समानता राख्दैन भने गाह्रो हुने कुरा बताएका छन् ।

३.३ व्यतिरेकी विश्लेषणको प्रक्रिया र पद्धति

दुई वा दुईभन्दा बढी भाषाहरूको तुलनात्मक वर्णन विश्लेषण गर्ने काम व्यतिरेकी विश्लेषणमा हुन्छ । व्यतिरेकी विश्लेषणले कुनै दुई भाषाका बीचमा पाइने संरचनात्मक समानता र असमानताको निर्धारण गर्ने प्रयत्न गर्दछ । यसका निमित्त सर्वप्रथम दुई भाषाहरूलाई एक ठाउँमा राखेर तिनका बीचमा पाइने समानता र असमानताका विन्दुहरू खोजिन्छ र ती दुई भाषाको के कस्ता समानता र भिन्नता देखिन्छन् तिनको विश्लेषण विभिन्न तहमा गरिन्छ । यसो गर्दा सबैको एकैचोटि वर्णन गर्नुभन्दा उप-व्यवस्थागत तहमा रही एकपल्ट खास पक्षमा केन्द्रित हुनु उपयुक्त ठानिन्छ (अधिकारी २०५९:१२१) । व्यतिरेकी विश्लेषणका यस्ता तहहरू विशेषगरी निम्नानुसार छन् :

- वर्णनात्मक
- रूपात्मक
- वाक्यात्मक
- शैलीगत
- शब्दभण्डारगत

भाषाका विभिन्न तहको व्यतिरेकी विश्लेषण गर्दा कुन पक्षको विश्लेषण गर्ने हो सो निर्धारण गर्नु आवश्यक हुन्छ । यस क्रममा भाषाका खास पक्ष वा विशेषताहरूको वर्णन र ती विशेषताहरूको तुलना जस्ता कुरालाई सँगसँगै लैजानुपर्ने हुन्छ । अतः व्यतिरेकी विश्लेषण गर्दा निम्न प्रक्रिया अँगालिन्छ ।

सामग्री सङ्कलन



सत्यापन



बोध



विश्लेषण



निष्कर्ष

व्यतिरेकी विश्लेषण भाषा विशेषका सम्पूर्ण पक्षमा एकैचोटि नगरी तीमध्ये समस्यापूर्ण एक वा सोभन्दा बढी पक्षमा गर्ने गरिन्छ । यसो गर्दा सो भाषा र लक्ष्य भाषाका समान स्तरका तहका सामग्री सङ्कलन विभिन्न स्रोतबाट गरिन्छ । उक्त सङ्कलित सामग्रीलाई विश्लेषणका लागि तोकिएका भाषाका मूल वक्ता (विभिन्न पेशामा संलग्न) बाट रुजु अर्थात् सत्यापन गराइन्छ । यसपछि त्यो रुजु वा सत्यापन गरिएको सामग्रीलाई व्यवस्थित र वर्गीकृत गर्ने भिन्नतालाई प्रभावित पार्ने तत्त्वहरू केलाउने भिन्नताको स्थूलता र गहनतालाई पहिल्याउने उक्त दुई भाषाबीच देखिने मूल अन्तर र सामान्य अन्तरहरू औँल्याउने तथा कठिनाइको क्षेत्र निर्धारण गर्ने जस्ता प्रक्रिया व्यतिरेकी विश्लेषणमा अपनाइन्छ । यसरी उल्लेखित प्रक्रिया अनुसार व्यतिरेकी विश्लेषण निम्न लिखित दुई पद्धतिमध्ये जुनसुकै अनुसार पनि गर्न सकिन्छ । ती पद्धति हुन् :

क) समतलीय

ख) उर्ध्वतलीय

यीमध्ये समतलीय अध्ययनमा कुनै एक भाषाबाट अर्को भाषाका भाषिक तत्त्वहरूको तुलना गर्ने पद्धति अपनाइन्छ र यी प्रायोगिक दृष्टिले ज्यादै महत्त्वपूर्ण पनि मानिन्छन् भने उर्ध्वतलीय अध्ययनमा चाहिँ दुई भाषाहरूका मात्र नभई विभिन्न भाषाहरूका बीच समानता र भिन्नताको विस्तृत अध्ययन गर्ने पद्धति अँगालिन्छ र भाषाका सार्वभौमिक विशेषताहरूको खोजका लागि उपयुक्त मानिन्छ । यसका अतिरिक्त यसबाट आवश्यक सूचनाहरू प्राप्त गर्न सकिन्छ । यसरी व्यतिरेकी विश्लेषणमा उक्त दुई पद्धतिमध्ये जुन लक्ष्य भाषाको अध्ययनमा उपयुक्त हुन्छ सोही पद्धति अपनाउनुपर्ने हुन्छ ।

३.४ व्यतिरेकी विश्लेषणको उपयोगिता

व्यतिरेकी विश्लेषणमा दुई वा दुईभन्दा बढी भाषाहरूका व्यवस्था तथा उप-व्यवस्थाहरूको तुलनात्मक वर्णन विश्लेषण गरिन्छ र उक्त वर्णन विश्लेषणका आधारमा पहिल्याउने सम्भावित त्रुटि क्षेत्रहरूका कारणले गर्दा यो शैक्षणिक प्रयोजनबाट अभिप्रेरित पनि मानिन्छ। यस्तो निष्कर्षबाट निर्मित पाठ्यसामग्री मातृभाषी र उक्त मातृभाषा सिकने दोस्रो भाषी वक्ताका लागि समेत अत्याधिक उपयोगी साबित हुन्छ।

अतः व्यतिरेकी विश्लेषणको उपयोगितालाई निम्नानुसार उल्लेख गरिन्छ :

- क) व्यतिरेकी विश्लेषणबाट स्रोतभाषा र लक्ष्यभाषाका बीचको जानकारी प्राप्त हुन्छ,
- ख) यसबाट लक्ष्यभाषा सिकाइका क्रममा देखापर्ने कठिनाइका पूर्वानुमान र व्याख्या गर्ने आधार वा सुझ प्राप्त हुन्छ,
- ग) स्रोत भाषासँग समान रहेका क्षेत्रमा लक्ष्यभाषा सिक्न सजिलो हुने र स्रोत भाषासँग असमान रहेका क्षेत्रमा लक्ष्यभाषा सिक्न कठिनाइ पर्दछ भन्ने कुराको निष्कर्ष यसबाट प्राप्त हुने भएकोले शिक्षण सिकाइका क्षेत्रमा यसको उपयोगिता उल्लेख्य रहेको छ,
- घ) मानकबाट विचलित भाषिक भेद सिकेका विद्यार्थीहरूलाई मानक भेद सिकाउने के-कस्ता पाठ्य सामग्रीमा बढी जोड दिनुपर्छ भन्ने सुझ यसबाट प्राप्त हुन्छ,
- ङ) भाषाका सबै शिक्षकहरू विद्यार्थीको पहिलो भाषाका ज्ञाता नहुने हुनाले तिनीहरूका लागि उपयुक्त हुने पाठ्य सामग्री निर्माण गरी त्यसप्रति निर्देशित गर्न समेत व्यतिरेकी विश्लेषण उपयोगी हुन्छ,
- च) भाषामा हुने विभिन्न अभिलक्षणका आधारमा तिनको वर्गीकरण गर्न यसले सहयोग गर्दछ,
- छ) दोस्रो भाषा शिक्षणको पाठ्यक्रम निर्माणका पाठ्यपुस्तक लेखन/सम्पादन अतिरिक्त शिक्षण सामग्री र शिक्षण विधिको निर्माणका साथै छनोटमा पनि मद्दत पुऱ्याउँछ,
- ज) अनुवाद कार्यमा पनि यसले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ।

३.५ व्यतिरेकी विश्लेषणको सीमा

भाषाको प्रयोग पक्षको अध्ययन गर्ने विज्ञान प्रायोगिक भाषाविज्ञान हो भने प्रायोगिक भाषाविज्ञानको एउटा शाखा व्यतिरेकी विश्लेषण हो। जुन शैक्षणिक प्रयोजनबाट अभिप्रेरित भएको व्यतिरेकी विश्लेषणबाट सिकाइका सबै पक्षको समाधान खोज्न सकिने दृष्टिकोण राखियो तर यो सम्भव नभएपछि यसको सैद्धान्तिक धरातल कमजोर महसुस गरियो। जसबाट उत्पन्न कमजोरी एवम् कठिनाइ नै यसका सीमा हुन्। जुन निम्नानुसार छन् :

- क) व्यतिरेकी विश्लेषणद्वारा कुनै पनि भाषा सिकारुको लक्ष्यभाषा सिकाइमा जुन कठिनाइ उत्पन्न हुन्छ भन्ने अनुमान गरिन्छ त्यो अनुमानित कठिनाइ स्रोतभाषा र लक्ष्यभाषाको विवरण भिन्न हुनासाथ त्यो पनि भिन्न हुन जान्छ । अतः व्यतिरेकी विश्लेषणबाट प्राप्त हुने यो अनुमानित अवधारणालाई यसको सीमा मान्न सकिन्छ किनभने भिन्न नमुनाले भिन्न तुलनीय आधार निर्धारित गर्दछन् र कठिनाइ श्रेणी पनि भिन्न हुन्छन् ।
- ख) व्यतिरेकी विश्लेषणका अनुसार स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषाबीच समानता भएमा भाषा सिकाइ सहज हुने मानिन्छ तर अनुमानित रूपले यसका तहमा स्रोतभाषाबीच जति असमानता हुन्छ त्यति नै भाषा सिक्न कठिन हुन्छ भन्ने केही छैन । अतः यो पनि यसको सीमा हो ।
- ग) भाषा सिकाइका क्रममा आउने जटिलताहरू लक्ष्य भाषाका प्रकृति र जटिलताका कारण पनि उत्पन्न हुन सक्छन् तर यसले स्रोत भाषासँगको सम्बन्धको कम-बेसीका कारणले हुने कुरा बताउँछ अतः यो पनि यसको सीमा हो ।
- घ) भाषा सिकाइका क्रममा आइपर्ने कठिनाइहरू स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषा दुवैका कारणबाट नभई भिन्न कारणसँग सम्बन्धित पनि हुन सक्छन् । जसको कठिनाइको अध्ययन यसमा हुँदैन । अतः यसलाई पनि यसको सीमा मान्न सकिन्छ ।
- ङ) व्यतिरेकी विश्लेषणको आधारमा निर्धारित भाषिक असमानता र भाषा सिकाइका कठिनाइबीच कुनै प्रकारको सम्बन्ध निर्धारित गर्न सकिँदैन अतः यो यसको अर्को सीमा हो ।
- च) यसले सिकाइको केन्द्रबिन्दु विद्यार्थीलाई नमानी शिक्षक र शिक्षण सामग्रीलाई जोड दिन्छ ।

३.६ सारांश

भाषा शिक्षणमा सुधार गरी स्तरीयता कायम गर्नुपर्ने अवधारणाबाट व्यतिरेकी विश्लेषणको प्रारम्भ भएको पाइन्छ । यसको पूर्वाभास १९ औं शताब्दीको तुलनात्मक भाषाशास्त्रीय अध्ययनमा पनि फेला पार्न सकिन्छ, तापनि यो शैक्षणिक र प्रायोगिक प्रयोजन एवम् प्रक्रियाबाट अधि बढ्ने भएकोले यसको विकास बीसौं शताब्दीको मध्यतिर मात्र भएको पाइन्छ । व्यतिरेकी विश्लेषणमा कुनै दुई भाषालाई एकै ठाउँमा राखेर तिनको बीचमा पाइने समानता र असमानताका विन्दुहरू खोजिन्छन् र तिनको विश्लेषण विभिन्न तहमा प्रक्रियागत रूपले गरिन्छन् । यसरी तुलनीय कुनै दुई भाषाहरू सकेसम्म एक-अर्काको सम्पर्कमा बोलिने भएमा अझ राम्रो मानिन्छ । अतः अलग-अलग भाषाहरूको सुव्यवस्थित भाषावैज्ञानिक र साङ्गोपाङ्गो अध्ययन विश्लेषणबाट ती दुई भाषाहरूको सही तुलना गर्न सकिन्छ । यसबाट स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषाबीचको समानता र भिन्नता पत्ता लगाइने हुनाले शिक्षणका क्षेत्रमा यसलाई अझ उपयोगी मान्न सकिन्छ ।

अध्याय - चार

उच्चारण व्यवस्था

उच्चारण -(ना.(सं.) १.अरूले सुन्ने गरी मुखबाट वर्णनात्मक ध्वनि निकाल्ने काम; बोली २. मनमा लागेका कुरा मुखबाट व्यक्त गर्ने काम; बोलाइ (नेपाली बृहत् शब्दकोश, २०५० पृ.१२७)।

व्यवस्था - ना. (सं) १. जस्तो हुनुपर्ने हो ठीक त्यस्तै अवस्था; राम्रो हालत : इन्तजाम; प्रबन्ध (नेपाली बृहत् शब्दकोश २०५० पृ. ११७७) । यसरी उच्चारण व्यवस्थाको शब्दार्थलाई हेर्दा अरूले सुन्ने गरी मुखबाट वर्णनात्मक ध्वनि निकाल्ने काम; बोलीको प्रबन्ध नै उच्चारण व्यवस्था हो । त्यसकारण उच्चारण व्यवस्थाको अध्ययन गर्नका लागि वर्ण व्यवस्थाको अध्ययन आवश्यक हुन्छ । मान्छेको उच्चारण अवयवको सहायताले उच्चरित हुने सबैभन्दा सानो सार्थक भाषिक एकाइ वा ध्वनि प्रतिकलाई वर्ण भनिन्छ । नेपाली भाषाको वर्ण व्यवस्था भएजस्तै तामाङ भाषाको पनि आफ्नै वर्ण व्यवस्था रहेको पाइन्छ । तामाङ वर्णलाई मुख्यतः दुई प्रकारमा विभाजन गर्न सकिन्छ १) खण्डीय वर्ण र २) खण्डेतर वर्ण (योन्जन, अमृत, तामाङ-व्याकरण (२०५४) ।

४.१ खण्डीय वर्ण

स्वतन्त्र अस्तित्व भएका अर्थात् एकलै उच्चरित हुने वर्णहरूलाई खण्डीय वर्ण भनिन्छ । अर्को शब्दमा भन्नु पर्दा उच्चरित ध्वनिलाई खण्ड गरेर सुन्न वा लेख्न सकिने वर्णहरू नै खण्डीय वर्ण हुन् । खण्डीय वर्ण पनि दुई प्रकारमा विभाजन गरेर हेर्न सकिन्छ; १) स्वर वर्ण र २) व्यञ्जन वर्ण ।

४.१.१ स्वर वर्ण

श्वास प्रवाहमा बाधा नपरी उच्चरित हुने ध्वनि वा वर्णलाई स्वरवर्ण भनिन्छ । तामाङ भाषामा १० वटा स्वरवर्णहरू रहेका हुन्छन् ती निम्नानुसार छन् :

आ	/चाजी/	- खायो	उः	/थुःजी/	- टिप्यो
आः	/चाःजी/	- उताउलो	ए	/ठेजी/	- बिस्कन लगायो
इ	/थिजी/	- फुट्यो	एः	/ठेःजी/	- ठुङ् मान्नु
इः	/थिःजी/	- उठायो	ओ	/तोजी/	- चाहियो
उ	/थुजी/	- पीरो भयो	ओः	/तोःजी/	- पिट्यो

४.१.१.१ स्वर वर्णको वर्गीकरण

स्वर वर्णको वर्गीकरण जिब्राको स्थिति तथा ओठको स्थितिका आधारमा गरिन्छ । तामाङ भाषाका स्वरहरूलाई निम्नलिखित आधारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

४.१.१.१.१ ओठको स्थिति

सबै प्रकारका स्वरको उच्चारणमा ओठको स्थिति एकै प्रकारको हुँदैन । कुनै स्वरको उच्चारणमा ओठको आकार गोलो हुन्छ भने कुनै स्वरको उच्चारणमा ओठ फैलिएको हुन्छ । त्यसैको आधारमा तामाङ स्वरवर्णलाई गोलित र अगोलित गरी दुई प्रकारमा विभाजन गरिएको छ ।

क) गोलित स्वर

स्वर वर्णको उच्चारण गर्ने क्रममा ओठको आकार गोलो भई उच्चारण हुने स्वरलाई गोलित स्वर भनिन्छ । तामाङ भाषाका गोलित स्वरहरू निम्न छन् :

उ उः ओ ओः

ख) अगोलित स्वर

ओठहरूको आकार फैलिएर उच्चारण हुने स्वरलाई अगोलित स्वर भनिन्छ । तामाङ अगोलित स्वरहरू निम्न छन्:

आ आः इ इः ए एः

४.१.१.१.२ जिब्राको स्थिति

जिब्राको स्थिति स्वरहरूको वर्णन र वर्गीकरणमा महत्त्वपूर्ण आधार हो । जिब्राको स्थितिअन्तर्गत जिब्राको उचाइ र जिब्राको पश्चता स्वरको वर्गीकरणका आधार हुन् ।

क) जिब्राको उचाइ

स्वर वर्णको उच्चारण प्रक्रियामा जिब्राको स्थिति एकै प्रकारको हुँदैन । अथवा स्वरको उच्चारणमा जिब्राले विभिन्न उचाइ लिन सक्छ । उच्चारण गर्ने क्रममा जिब्रो निकै माथि उठेर तालुसँग अत्यन्तै नजिक पनि हुनसक्छ, र निकै तल भरेर तालुभन्दा निकै टाढा रहेर पनि हुनसक्छ ।

यी दुई उचाइका बीचमा अन्यत्र कतै पनि रहन सक्छ । यस्तो हुँदा मुखविवर साँघुरो वा संवृत, धेरै खुलेको वा विवृत वा यी दुई अवस्थाका बीचको कुनै अवस्थामा रहन सक्छ । यसै आधारमा स्वरलाई चार तहका उचाइमा वर्गीकरण गरिन्छ ।

ख) संवृत्त

जिब्रो तालुको नजिकै पुगेर मुखविवर साँघुरो भएको अवस्था नै संवृत्त अवस्था हो । यसलाई बन्द वा उच्च अवस्था पनि भनिन्छ । यस अवस्थामा उच्चरित स्वरहरू संवृत्त स्वर हुन् । तामाङ संवृत्त स्वरहरू निम्न छन् :

इ इः उ उः

ग) अर्ध -संवृत्त अवस्था

जिब्रो संवृत्त अवस्था भन्दा तल रहेको अवस्था हो । यसलाई आधा बन्द अवस्थामा वा संवृत्त मध्य अवस्था पनि भनिन्छ । यस अवस्थामा वा संवृत्त मध्य अवस्था पनि भनिन्छ । यस अवस्थामा उच्चरित हुने तामाङ स्वरहरू ए एः ओ ओः हुन् । यिनलाई अर्ध संवृत्त तामाङ स्वर भनिन्छ ।

घ) अर्ध विवृत्त

जिब्रो अर्ध संवृत्त र विवृत्त अवस्थाको ठीक बीचमा रहेको अवस्था अर्ध विवृत्त अवस्था हो । यसलाई आधा खुल्ला वा विवृत्त मध्य अवस्था पनि भनिन्छ । यस अवस्थामा उच्चरित स्वरलाई अर्ध विवृत्त भनिन्छ । नेपालीको अ अर्ध विवृत्त स्वर हो । तामाङका अर्ध विवृत्त स्वर पाईँदेन ।

ङ) विवृत्त

जिब्रो सबैभन्दा तल्लो उचाइमा रही तालुसाँग टाढा रहेको अवस्था हो । यसलाई खुला वा निम्न अवस्था पनि भनिन्छ । यस अवस्थामा उच्चरित स्वर विवृत्त स्वर हुन् । नेपालीको आ विवृत्त स्वर हो । तामाङका आ र आः स्वर विवृत्त स्वर हो ।

४.१.१.१.३ जिब्राको सक्रियता

जिब्रो स्वरहरूको उच्चारणमा कहिले अधि सर्ने, कहिले तटस्थ रहने र कहिले पछि सर्ने गर्दछ । यसरी जिब्रो अधि सर्दा अधिल्लो भाग सक्रिय हुने, तटस्थ रहँदा मध्य भाग सक्रिय हुने र पछि सर्दा पछिल्लो भाग सक्रिय हुने हुन्छ । जिब्रोका यी विभिन्न अवस्थामा उच्चरित स्वरलाई मूलतः तीन वर्गमा बाँडिन्छ -अग्र, केन्द्रीय र पश्च ।

क) अग्र स्वर

जिब्राको अधिल्लो भाग सक्रिय भएर उच्चारण हुने स्वरलाई अग्रस्वर भनिन्छ । यी आधारमा तामाङ अग्रस्वर निम्न छन् :

इ इः ए एः

ख) केन्द्रीय स्वर

जिब्रो तटस्थ रहेर उच्चरित हुने स्वर केन्द्रीय स्वर हुन् । यस्ता स्वरको उच्चारणमा जिह्वामध्य सक्रिय हुन्छ । आ नेपाली भाषाको केन्द्रीय स्वर हो । तामाङका मध्य स्वरहरू आ आः हुन् ।

ग) पश्च स्वर

जिब्रो पछिल्लिर सोहोरिई जिह्वापश्च सक्रिय भएर उच्चरित हुने स्वर पश्च स्वर हुन् । नेपाली भाषाका उ, ओ र आ पश्चस्वर हुन् । तामाङ भाषाका उ उः ओ ओः हुन् ।

४.१.१.१.४ तामाङ स्वरको वर्गीकरण (मात्राको आधारमा)

कुनै पनि भाषामा रहेको स्वरहरूको उच्चारण गर्दा समयको मात्रा (अवधि) एकै प्रकारको हुँदैन, कुनै स्वरको उच्चारणमा समय थोरै लाग्छ भने कुनै स्वरको उच्चारण गर्दा सोभन्दा लामो समय लाग्दछ । यसरी स्वरको उच्चारण अवधिमा लाग्ने समयको आधारमा तामाङ स्वरलाई ८ प्रकारमा विभाजन गर्न सकिन्छ: १) ह्रस्व स्वर २) दीर्घ स्वर

क) ह्रस्व स्वर

उच्चारण गर्दा थोरै समय लाग्ने स्वरलाई ह्रस्व स्वर भनिन्छ । तामाङ भाषाका ह्रस्व स्वर निम्न छन् :

आ इ उ ए ओ

ख) दीर्घ स्वर

उच्चारण गर्दा तुलनात्मक रूपमा ह्रस्व उच्चारण भन्दा केही बढी समय अवधि लिई उच्चरित हुने स्वरलाई दीर्घ स्वर भनिन्छ । तामाङ भाषाका दीर्घ स्वर निम्न छन् :

आः इः उः ओः एः

४.१.१.१.५ स्वर वर्णहरूको संयुक्तता

स्वरवर्ण एकै उच्चारण हुने वा स्वर संयुक्त भई उच्चारण हुने आधारमा तामाङ स्वरलाई दुई प्रकारमा बाँड्न सकिन्छ:

क) मूलस्वर

अन्य कुनै स्वरवर्णसँग संयुक्त नभई एकलै उच्चारण हुने स्वरलाई मूलस्वर भनिन्छ ।
तामाङ मूल स्वरहरू निम्न छन् :

आ आः इ इः उ उः ए एः ओ ओः

ख) द्विस्वर

मूलस्वर भैँ एकलै उच्चरित नभएर दुई मूल स्वरहरू मिलेर उच्चरित हुने स्वरलाई द्विस्वर भनिन्छ । आइ, आउ, इउ, उइ, ओइ र एइ उच्चारण हुने केही उदाहरणहरू निम्न छन्:

उच्चारणस्थान	द्विस्वर	उदाहरण
मध्य + अगाडि	आइ	आइरक- रक्सी
पछाडि + अगाडि	उइ	मुई - भैँसी
अगाडि + अगाडि	एइ	केइ - गुलियो
पछाडि + अगाडि	ओइ	छ्योइ- पुस्तक
मध्य + पछाडि	आउ	चाउ- खा
अगाडि + पछाडि	इउ	नीउ -जा

४.१.१.१.६ स्वर वर्णको पहिचान

कुनै पनि भाषाको कतिवटा स्वर र व्यञ्जन रहेको छ भनी प्रमाणित गरिने भरपर्दो अध्ययनको आधार नै व्यतिरेकी विश्लेषण हो । यसैको सहयोगले भाषामा रहेको वर्णको पहिचान गर्ने गरिन्छ । त्यसैले तामाङ भाषाको वर्णको पहिचानको आधारलाई पनि व्यतिरेकी विश्लेषणकै आधारमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

व्यतिरेकी विश्लेषणद्वारा तामाङ भाषाको स्वरवर्णको पहिचान निम्नानुसार रहेका छन् :

/चाजी/	- खायो	/चाःजी/	- उताउलो
/थिजी/	- फुट्यो	/थिःजी/	- उठायो
/थुजी/	- पीरो भयो	/थुःजी/	- टिप्यो
/ठेजी/	- बिस्कनु लगायो	/ठेःजी/	- ठुङ् मानु
/तोजी/	- चाहियो	/तोःजी/	- पिट्यो

माथि उल्लेखित व्यतिरेकीको उदाहरणबाट तामाङ भाषामा १० वटा स्वरवर्णहरू छन् भन्ने कुरा स्पष्ट हुन्छ ।

४.१.२ व्यञ्जन वर्ण

श्वास प्रवाहमा बाधासहित उच्चारण हुने ध्वनि व्यञ्जन हो । लामो समयसम्म उच्चारण गर्नका लागि यस्ता वर्णलाई स्वरवर्णको सहायता चाहिन्छ । तामाङ् अर्थविभेदक व्यञ्जनहरू ३७ वटा छन् (योन्जन, २०५४)

क	ख	ग	ग़	ङ	ङ		
च	छ	ज	ज़				
ट	ठ	ड	ड़				
त	थ	द	ढ़	न	न्		
प	फ	ब	ब़	म	म्		
य	य़	र	ऱ	ल	ल़	व	व़
स	स़	ह					

भाषा वैज्ञानिक आधारमा तामाङ् व्यञ्जन वर्णको वर्गीकरण निम्नानुसार गरिएको छ :

- १) उच्चारण स्थान
- २) उच्चारण प्रयत्न
- ३) प्राणत्व
- ४) घोषत्व

४.१.२.१ उच्चारण स्थान

कुनै पनि व्यञ्जन ध्वनिको उच्चारणका लागि दुई उच्चारण अवयव या त छोइन्छ, या अत्यन्तै नजिक हुन्छन् र हावामा घर्षण पैदा हुन्छ । यसरी सम्पर्कमा आउने उच्चारक अवयवमध्ये दुवै उत्तिकै सक्रिय हुँदैनन् । तीमध्ये कम सक्रिय उच्चारण अवयवलाई उच्चारणस्थान भनिन्छ (यादव,योगेन्द्र, रेग्मी, भीमनारायण, भाषाविज्ञान (२०५८) । खासगरी मुखविवरका माथितिरका अङ्गहरू माथिल्लो ओठ, माथिल्लो दाँत, वर्त्स, तालु, कोमलतालु, लिंगलिंगे तथा घोक्रो र स्वरयन्त्रमुख यस्ता उच्चारण अवयव हुन् । स्थानको आधारमा तामाङ् व्यञ्जन ध्वनिहरू ओष्ठ्य, दन्त्य, जिह्वाग्र, दन्तमूलीय, फलक दन्तमूलीय, तालव्य, कण्ठ्य तथा स्वरयन्त्रमुखीको रूपमा विभाजन गर्न सकिन्छ ।

उच्चारण स्थानको आधारमा तामाङ् भाषाका व्यञ्जनहरूलाई द्वयोष्ठ्य, दन्त्य, जिह्वाग्र दन्तमूलीय, फलक दन्तमूलीय, तालव्य, कण्ठ्य तथा स्वरयन्त्रमुखीका रूपमा विभक्त गर्न सकिन्छ ।

क) द्वयोष्ठ्य

तल्लो ओठ र माथिल्लो ओठ सक्रिय भई उच्चरित हुने व्यञ्जनलाई द्वयोष्ठ्य व्यञ्जन भनिन्छ। यस्ता तामाड व्यञ्जन वर्णहरू निम्न छन् :

प फ व वृ म म् म व वृ

ख) दन्त्य

जिब्रोको अग्रभाग र माथिल्लो दाँतको पछिल्लो भागको सहायताले उच्चारण हुने व्यञ्जनलाई दन्त्य व्यञ्जन भनिन्छ। यस्ता तामाड व्यञ्जनहरू निम्न छन् :

त थ द दृ

ग) जिह्वाग्र दन्तमूलीय

जिब्राको अग्रभागको टुप्पो दन्तमूल (वर्त्स) को सहायताले उच्चारण हुने व्यञ्जनलाई जिह्वाग्र दन्तमूलीय व्यञ्जन भनिन्छ। यस्ता तामाड व्यञ्जनहरू निम्न छन् :

ट ठ ड डृ न नृ ल लृ र रृ

घ) फलक दन्तमूलीय

जिब्रोको अग्रभागको फलक र दन्तमूल (दाँतभन्दा माथिल्लो ढिस्को) को सहायताले उच्चारण हुने व्यञ्जनलाई फलक दन्तमूलीय व्यञ्जन भनिन्छ। यस्ता तामाड व्यञ्जनहरू निम्न छन् :

च छ ज जृ स सृ

जिब्राको अग्र भागको फलकले र तालव्यको सहायताले उच्चारण हुने व्यञ्जनलाई तालव्य व्यञ्जन भनिन्छ। यस्ता व्यञ्जनहरू निम्न छन् :

य यृ

ङ) कण्ठ्य

जिब्राको पछिल्लो भाग र मुखको छानोको कठोर भाग (कठोर तालु) को सहायताले उच्चारण हुने व्यञ्जनलाई कठोर व्यञ्जन भनिन्छ। यस्ता तामाड व्यञ्जनहरू निम्न छन् :

क ख ग गृ ड डृ

च) स्वरयन्त्रमुखी

स्वरयन्त्रबाट उच्चारण हुने व्यञ्जनलाई स्वरयन्त्रमुखी भनिन्छ। यस्तो तामाड व्यञ्जन ह हो ।

४.१.२.३ प्रयत्नको आधारमा

फोक्सोबाट सास बाहिर निस्कँदा उच्चारण अवयवहरू जोडिने, घर्षण हुने, थर्किने आदि हुन्छ। व्यञ्जनको उच्चारण हुँदा उच्चारण अवयव र सासको गतिमा विविधता पाइन्छ। उच्चारण प्रक्रियामा देखिने यस्ता तामाड व्यञ्जनहरूलाई स्पर्श, स्पर्श सङ्घर्षी, नासिक्य कम्पित, पार्श्वक र अर्धस्वरको रूपमा विभक्त गर्न सकिन्छ।

क) स्पर्श

कुनै न कुनै उच्चारण स्थानमा स्पर्श गरेर (छोइएर) मात्र उच्चारण हुने वर्णहरूलाई स्पर्श व्यञ्जन भनिन्छ। यस्ता तामाड व्यञ्जन वर्णहरू निम्न छन् :

प	त	ट	क
फ	थ	ठ	ख
ब	द	ड	ग
ब	द	ड	ग

ख) स्पर्शसङ्घर्षी

फोक्सोबाट श्वास बाहिर निस्कँदा श्वास छोड्नुका साथै धर्षणको आवाज समेत उच्चारण हुने वर्णहरूलाई स्पर्श सङ्घर्षी व्यञ्जन भनिन्छ। यस्ता तामाड व्यञ्जन वर्णहरू निम्न छन् :

च	छ	ज	झ
---	---	---	---

ग) सङ्घर्षी

जिब्राले उच्चारण स्थान छुँदाछुँदैको स्थितिमा सासको घर्षणद्वारा उच्चारण हुने व्यञ्जनलाई सङ्घर्षी व्यञ्जन भनिन्छ। तामाडका सङ्घर्षी व्यञ्जनहरू निम्न छन् :

स	स्	ह
---	----	---

घ) नासिक्य

फोक्सोबाट बाहिर आएको सास मुखविवर हुँदै नाकबाट निस्केर उच्चारण हुने व्यञ्जनहरूलाई नासिक्य व्यञ्जन भनिन्छ। यस्ता नासिक्य व्यञ्जनहरू निम्न छन् :

ङ) कम्पित

जिब्रोको टुप्पोले दाँतभन्दा माथिको ढिस्कोलाई हलुका झड्का दिई कम्पनका साथ उच्चारण हुने व्यञ्जनलाई कम्पित व्यञ्जन भनिन्छ। तामाड कम्पित व्यञ्जनहरू निम्न छन् :

र	र्
---	----

च) पार्श्विक

जिब्रोको टुप्पोले दाँतभन्दा माथिको ठिस्को (दन्तमूल) लाई धक्का दिई जिब्रोको दाँततिरबाट सास निस्केर उच्चारण हुने व्यञ्जनलाई पार्श्विक व्यञ्जन भनिन्छ । तामाड पार्श्विक वर्णहरू निम्न छन् :

ल ल

अर्धस्वर उच्चारणको अवस्थाभन्दा जिब्रो माथि उठ्ने तर व्यञ्जनको उच्चारणमा जस्तो श्वास प्रवाहमा बाधा नभई उच्चारण हुने ध्वनिलाई अर्धस्वर भनिन्छ । अर्धस्वरको उच्चारणको आरम्भ स्वरको जस्तो र अन्त व्यञ्जनको बीचमा हुन्छ । तामाड भाषामा यस्ता अर्धस्वरहरू निम्न छन् :

य य व व

४.१.२.४ स्वरयन्त्रको आधारमा

ध्वनिको उच्चारणमा स्वरयन्त्रका चिम्टीहरू नजिकिँदा निस्कने ध्वनिमा कम्पन हुन्छ भने यी चिम्टीहरू टाढिँदा निस्कने ध्वनिमा कम्पन हुँदैन । यस आधारमा तामाड व्यञ्जनहरूलाई दुई भागमा बाँड्न सकिन्छ : क) सघोष ख) अघोष ।

क) सघोष

स्वरयन्त्रका चिम्टीहरू नजिकिँदा कम्पनका साथ उच्चरित हुने व्यञ्जनलाई सघोष व्यञ्जन भनिन्छ । तामाड भाषामा सघोष व्यञ्जनहरू निम्न छन् :

ग ज ड द ब
ड न म
य र ल व

ख) अघोष

स्वरयन्त्रका चिम्टीहरू नजिकिँदा कम्पनका साथ उच्चरित हुने व्यञ्जनलाई सघोष व्यञ्जन भनिन्छ । तामाड भाषामा सघोष व्यञ्जनहरू निम्न छन् :

क च ट त प
ख छ ठ थ फ स

४.१.२.५ प्राणत्वको आधारमा

वर्ण उच्चारण गर्दा सास खर्च हुन्छ । प्राण भनेको सास हो सास थोरै खर्च भए अल्पप्राण र बढी खर्च भए महाप्राण गरी व्यञ्जन वर्णलाई दुई प्रकारमा बाँडिन्छ : क) अल्पप्राण र ख) महाप्राण ।

क) अल्पप्राण

फोक्सोबाट निस्कने सासको भोक्का कम भई उच्चारण हुने व्यञ्जनलाई अल्पप्राण व्यञ्जन भनिन्छ। तामाङ भाषामा अल्पप्राण व्यञ्जनहरू निम्न छन् :

क	च	ट	त	प	
ग	ज	ड	द	ब	
ग़	ज़	ड़	ढ़	ब़	
ङ	ङ	न	न	म	म
य	य	र	र	ल	ल
व	व	स	स		

ख) महाप्राण

फोक्सोबाट निस्कने सासको भोक्का बढी भई उच्चारण हुने व्यञ्जनलाई महाप्राण व्यञ्जन भनिन्छ। तामाङ भाषामा महाप्राण व्यञ्जनहरू निम्न छन् :

ख	छ	ठ	थ	फ
ह				

४.१.२.६ व्यञ्जन वर्णको पहिचान

व्यतिरेकी विश्लेषणद्वारा तामाङ व्यञ्जनवर्णको पहिचान गर्न सकिन्छ :

काला (रगतको)	/क/	डाला (मेरो)	/ङ/
गाला (अङ्किएला)	/ग/	डाला (ढ्याङ्रो)	/ङ/
खाला (को)	/ख/	चो (हो) (अध्यक्ष)	/च/
जो (टुप्पो)	/ज/	छो (डोरी)	/छ/
जो (पेवा)	/ज़/	टेबा (सर्कनु)	/ट/
डेबा (फाट्नु)	/ड/	ठेबा (ठुङ् मारु)	/ठ/
डेबा (रुपैयाँ)	/ड़/	ताड (भाडा)	/त/
दाड (धपाउनु)	/द/	थाड (गन्ध)	/थ/
दाड (मात्नु) विशेष	/ढ़/	नाड (भरी)	/न/
पावा (टर्रो)	/प/	नाड (भिन्न)	/न/
फाबा (तिर्नु)	/फ/	बाबा (ल्याउनु)	/ब/
माबा (होचो)	/म/	बाबा (थप्नु)	/ब/
माबा (हराउनु)	/म/	या (हात)	/य/
रा (बाखा)	/र/	या (हुन्छ)	/य/

रा	(बुन्नु)	/र/	ला	(-को)	/ल/
वा	(सिउँदो)	/व/	ला	(लेक)	/ल/
वा	(समात्नु)	/व/	स्यो	(बिहान)	/स/
			ह्यो	(चोर)	/ह/

४.२ खण्डेतर वर्ण

स्वतन्त्र अस्तित्व नभएका अर्थात् स्वर तथा व्यञ्जन वर्ण जस्तै स्वतन्त्र उच्चारण हुन नसक्ने वर्णलाई खण्डेतर वर्ण भनिन्छ । भाषामा वर्णहरूको छुट्टै वा स्वतन्त्र अस्तित्व हुँदैन । यिनीहरूलाई स्वर तथा व्यञ्जन वर्णहरूलाई भैं खण्ड गरेर छुट्टाछुट्टै रूपमा हेर्न पनि सकिँदैन । बलाघात, मात्रा, अनुतान, तान, संहिता आदि खण्डेतर वर्णहरू हुन् ।

४.२.१ बलाघात

बलाघात खण्डीय ध्वनिका साथमा सुनिने चर्कोपन र जोड हो । बलाघात कुनै ध्वनिको उच्चारणसँगै उच्चारण अङ्गमा विशेष दृढताका साथै श्वासको थप मात्रा र स्वरतन्त्रीको कम्पनको गति पनि बढी हुँदा पैदा हुन्छ । नेपालीमा बलाघात अर्थभेदक नभएकोले यसको त्यति वास्ता गरिँदैन । अंग्रेजीमा भने बलाघात स्वर ध्वनिका साथमा आउँछ । अंग्रेजीको कन्भिक्ट शब्द बलाघातको भिन्नताले कहिले क्रिया र कहिले नाम बन्छ- **con'vict** 'अभियोग लगाउनु', **convict** 'अभियुक्त' । यस उदाहरणमा बलाघात (') चिन्हले जनाइएको छ ।

तामाङ भाषामा बलाघात अर्थभेदक छ:

या –हात

या'–हुन्छ

तोजी – पिट्यो

तो'जी –चाहियो

४.२.२ मात्रा

कुनै ध्वनिको उच्चारणमा लाग्ने समयावधिलाई मात्रा भनिन्छ । मात्रा ह्रस्व र दीर्घ गरी दुई प्रकारका हुन्छन् । कम समयावधिमा उच्चरित हुनेलाई ह्रस्व र लामो समयावधिमा उच्चरित हुनेलाई दीर्घ भनिन्छ । तामाङ भाषामा स्वरवर्णको दीर्घता पाइन्छ र यो अर्थभेदक पनि हुन्छ । जस्तै :

ह्रस्व स्वर

दीर्घता

ह्रस्व स्वर

दीर्घता

थीबा – उठाउनु

थी : वा –फुट्नु

ठेबा – (बिस्कन लगाउनु ठे : वा – ठुङ् मान्नु

सा – भुँइ

सा: –सास

ताबा –हुनु

ता : वा –थाप्नु

४.२.३ अनुतान

अनुतान भनेको खण्डेतर ध्वनिको सबभन्दा ठूलो एकाइ हो । यो वाक्य तहमा पाइन्छ । नेपालीमा प्रश्नार्थक र सामान्यार्थक वाक्य बीचको भिन्नता अनुतानको भिन्नता हो । सामान्यार्थक वाक्यमा आरोही अनुतान पाइन्छ भने प्रश्नार्थक वाक्यमा आरोही अनुतान पाइन्छ । त्यसैगरी विस्मयार्थक वाक्यमा आरोही अवरोही अनुतान पाइन्छ ।

यसरी अनुतान सामान्य, प्रश्न र विस्मय गरी तीन प्रकारका छन् :

सामान्य – आडा दीम निजी – आडा घर गइन् ।

प्रश्न – आडा दीम निजी ? – आडा घर गइन् ?

विस्मय – आडा दीम निजी ! –आडा घर गइन् !

४.२.४ तान

शब्दार्थमा प्रभाव पार्ने सुरको विविधतालाई तान भनिन्छ । मार्टिन मजाउदनले तामाङ भाषामा चार प्रकारका चर्चा गर्नुभएको छ ।

मार् – तेल पेल्लु मार् – घ्यू

मार् (बा) – तेल मार् – सुन

४.२.५ विराम

विराम भनेको ध्वनिको उच्चारण नगरिएको अवस्था हो । दुई ध्वनिका बीच ठीकसँग विराम गर्न सकिएन भने अर्थभेद हुन्छ । नेपाली भाषामा लेख्छ, लेख छ । लेख = छ, ध्वनितात्विक आलेखनमा विरामका लागि यस्तो (=) चिन्ह दिइन्छ ।

टामुला – लाग्छ टा मुला – जरा छ ।

पाङ्मुला – भन्छ पाङ् मुला – चउर छ ।

फामुला – तिर्छ फा मुला – लोग्ने छ ।

४.३ सम्भावित त्रुटिहरू

यहाँ सम्भावित भन्नाले वि.(सं) १. सम्भावना भएको : हुन सक्ने ठानिएको; आशा राखिएको । २. अनुमान गरिएको; कल्पित (नेपाली बृहत् शब्दकोश २०६१, पृ. १२४०) । यसरी शब्दकोशलाई हेर्दा सम्भावितको अर्थ हुनसक्ने समस्याको/कठिनाइको पूर्वानुमान गर्नु भन्ने बुझिन्छ । त्यसैले सम्भावित त्रुटि भन्नाले तामाङ मातृभाषीले नेपाली भाषा प्रयोग गर्दा गर्न सक्ने त्रुटि भन्ने बुझिन्छ । यहाँ तामाङ मातृभाषीले नेपाली भाषाको प्रयोग गर्दा गर्न सक्ने सम्भावित त्रुटिहरू निम्न छन् :

तामाङ भाषाको लिपिको नाम तामयीग लिपि हो । ताम भन्नाले तामाङ समुदाय वा भाषा हो भने **यीग** भन्नाले तामाङ ध्वनिहरूको प्रतिनिधित्व गर्न सक्ने संकेत वा चिन्ह हो । नेपाली भाषाको देवनागरी लिपि भए जस्तै तामाङ भाषाको लिपि तामयीग लिपि हो । यो लिपिमा तामाङ जातिको ऐतिहासिक ग्रन्थहरू कुम्पा खाछ्योयी, जीगतेन ताम छ्योयी, हुथीछेन च्योपो, हामा दोडराप, लोन्पो डुक की तेन्छ्योयी, तामाङ च्युडीला ठूड्सा बब्सा, केराप, फाराप आदि वंशावलीहरू आदि विषयका हस्त लिखित पुस्तकहरू पाइएका छन् ।

४.५ सारांश

प्रस्तुत अध्यायको आधारमा हेर्दा तामाङ भाषामा १० वटा स्वरवर्ण र ३७ वटा व्यञ्जन वर्ण गरी जम्मा ४७ वटा वर्णहरू रहेको पाइन्छ । अन्य भाषाको व्याकरणमा जस्तो नभएर यस भाषामा स्वर र व्यञ्जनमा केही पृथकता भेटिन्छ । नेपाली भाषामा जस्तो घ, ङ, ज, ढ, ध, क्ष, त्र, ज्ञ जस्ता वर्णहरू यो भाषामा रहेको पाइँदैन । त्यसैगरी एउटै वर्णलाई श्वसनका आधारमा (/../ जस्तै ग) पनि पुनरावृत्ति गरिएको छ जसले श्वसनका आधारमा अर्थमा विभेद गर्दछ । (चूडामणि बन्धु २०५० : ६०) ले श्वसनलाई /ह/ चिन्ह दिनुभएको छ । जस्तै :

तामाङ	नेपाली
ला – ईश्वर	लाह –पर्वत
मी – आँखा	मीह – मान्छे

यो भाषाको वर्ण पक्षमा नेपाली भाषाको भन्दा पृथक किसिमको विशेषता रहेको पाइन्छ । स्वर र व्यञ्जन वर्ण दुवै वर्णहरूको वर्णव्यवस्था व्यतिरेकी र वर्गीकरणका आधार भने नेपाली भाषा वर्गीकरणकै आधारलाई लिइएको छ ।

अध्याय - पाँच

रूप व्यवस्था

रूप भनेको भाषाको लघुतम अर्थयुक्त अवयव हो र भाषाविज्ञानमा रूपका विषयमा अध्ययन गर्ने विषयलाई रूपविज्ञान भनिन्छ। लघुतम अर्थयुक्त अवयव भन्नुको तात्पर्य के हो भने शब्दका रूपमा आउने कलम, रस, जा जस्ता शब्द र प्रत्यायको रूपमा आउने – 'ले, इलो, –ला, –रो, – लो' आदि सबै रूप हुन्। 'अज्ञानता' मा अ-ज्ञा-न-ता यी तीन रूप छन् र यी तीनै रूपमा बेगलाबेगलै अर्थ छन्। 'ज्ञान' शब्दका रूपमा एकलै प्रयोगमा आउँछ तर 'अ' र 'ता' यी रूपहरू एकलै प्रयोगमा आउँदैनन्। यसरी स्वतन्त्र रूपमा पनि प्रयोग हुने रूपलाई मुक्तरूप र रूपसँग गाँसिएर आउने रूपलाई बद्धरूप भनिन्छ। यस्ता बद्धरूपलाई व्याकरणका पुस्तकहरूमा उपसर्ग अथवा पूर्वसर्ग, मध्यसर्ग भनिन्छ। मूल धातुभन्दा अघि जोडिन आउनेलाई उपसर्ग भनिन्छ। 'असमानता' मा 'अ' पूर्वसर्ग हो र 'ता' परसर्ग हो मध्यसर्गको उदाहरण मुण्डा वर्गको सतारहरूको भाषामा पाइन्छ। जस्तै : 'मन्त्रि', 'मुखिया', 'मपन्त्रि' 'मुखियाहरू' (बन्धु, चूडामणि २०५०)

प्रयोगको दृष्टिले तामाड भाषाको रूपलाई दुई किसिमबाट हेर्न सकिन्छ। (योजन, तामाड व्याकरण २०५४)

५.१ मुक्तरूप

भाषिक दृष्टिले वा वाक्यमा स्वतन्त्र रूपमा प्रयोग हुन आउने शब्दलाई मुक्तरूप भनिन्छ। यसलाई संरचना वा प्रयोगको दृष्टिले अभिभाज्य अङ्ग मानिन्छ। त्यो वाक्यमा स्वतन्त्र रूपले प्रयोगमा आउनका साथै अन्य रूपसित मिलेर पनि आउन सक्छ। वाक्यमा स्वतन्त्र वा मुख्य तरिकाले प्रयोग हुने भएकाले नै यसलाई मुक्तरूप भनिएको हो। जस्तै तामाड मुक्तरूपका केही उदाहरण निम्न छन् :

दीम – घर	डा – म
की – पानी	सा – जमिन
या – हात	

५.२ बद्धरूप

वाक्यमा स्वतन्त्र रूपले अर्थात् आफै प्रयुक्त हुन नसक्ने रूपलाई बद्धरूप भनिन्छ। बद्धरूप आफैमा अर्थयुक्त हुँदैन यो मुक्तरूपसँग बद्ध भएर (गाँसिएर) मात्र अर्थयुक्त हुन्छ :

शब्द	मुक्त रूप	बद्ध रूप
आयीन (होइन)	यीन	आ
ताम्बा (प्रवक्ता)	ताम्	बा
आचाजी (खाएन)	चाजी	आ
चाबान् (खाँदै)	चाबा	अन
जामेदुगु (छोरीहरू)	जामे	दुगु

यी उदाहरणका आ, बा, अन, दुगु आफैमा अर्थयुक्त छैनन् तर मुक्तरूपसँग आवद्ध भएकाले अर्थयुक्त भएका छन् । यी रूपहरू मुक्तरूपमा अगाडि पूर्वसर्ग भएर वा प्रत्ययको रूपमा प्रयोग हुन्छन्

क) पूर्वसर्ग

धातु वा नामिक पदको अगाडि गाँसिन आउने बद्धरूपलाई पूर्वसर्ग वा उपसर्ग भनिन्छ । जस्तै : उपसर्ग प्रयोगबाट निर्मित तामाङ रूपहरू निम्न छन्: (योन्जन, तामाङ व्याकरण २०५४)

आ + चाजी आचाजी -खाएन)

आ + यीन आयीन होइन

तामाङ भाषामा रूप निर्माणको क्रममा मध्यसर्ग भने रहेको पाइँदैन ।

ख) परसर्ग

परसर्गलाई प्रत्यय पनि भनिन्छ । मुक्तरूपको पछाडि गाँसिन आउने रूपलाई परसर्ग भनिन्छ । तामाङ परसर्गका केही रूपहरू निम्न छन् :

युड्बा + से युड्बासे (ढुङ्गाले)

मि + दा मिदा (मान्छेलाई)

च्याड्बा + से च्याड्बासे -कान्छाले)

५.३ संरूप (Allomorph)

यहाँ allo को अर्थ अवयव morph को अर्थ रूप हो यसरी संरूप भनेको रूपको अवयव हो । जसरी अनेक शब्दमा आउने तर ध्वन्यात्मक दृष्टिले भण्डै समान ध्वनिहरूलाई एउटै वर्णका संवर्ण भनिन्छ । त्यसैगरी समान अर्थ बुझाउने गरी परिपूरक वा मुक्त वितरणमा आउने अर्थयुक्त न्यूनतम एकाईलाई संरूप भनिन्छ । संरूप दुई आधारमा छुट्टिन्छन् तर प्रथमतः तिनीहरूले बुझाउने अर्थ वाक्यात्मक कार्य गर्नुपर्छ । द्वितीय त तिनीहरू परिपूरक वितरणमा आउनु पर्छ । जस्तै : वस्तछ र वस्दछ यी दुई शब्दमा 'त' र 'द' ले संरूपको काम गरेका छन् । त्यसैगरी नेपालीको 'जा' रूपका दुई संरूप छन् । वर्तमानकाल र भविष्यकालमा जा रूपकै प्रयोग हुन्छ भने भूतकालमा 'ग' रूपको प्रयोग हुन्छ । जस्तै राम घर जान्छ, जानेछ र गयो । यसरी जा र ग दुवै संरूप एउटै रूप जाका रूपहरू हुन् । त्यसैगरी नेपाली भाषाका दाँत, दति र दता एउटै रूप दाँतका संरूपहरू हुन् ।

५.४ सारांश

तामाङ भाषामा पनि नेपाली भाषामा जस्तै मुक्तरूप र बद्धरूप रहेको पाइन्छ । तामाङ भाषाको मुक्तरूपमा भाषिक प्रयोगका दृष्टिले स्वतन्त्र रूपले प्रयोगमा आउने गर्दछ भने बद्धरूप आफैमा स्वतन्त्र रूपमा प्रयोगमा नआएर अन्य रूपसँग गाँसिएर आउने गर्दछ । तामाङ बद्धरूप निर्माण पनि परसर्ग र पूर्वसर्ग लागेर निर्माण हुने गर्दछ । तामाङ भाषाको रूप निर्माणमा मध्यसर्ग भने लागेको भेटिँदैन ।

अध्याय - छ

वाक्य व्यवस्था

वाक्यांशहरू मिलेर वाक्य बन्दछन् । वाक्य वाक्यांश भन्दा माथिको र अनुच्छेद भन्दा तलको भाषिक संरचना हो । वाक्यलाई विभिन्न भाषामा विभिन्न तरिकाले छुट्टयाउने आधार पाइन्छ । वाक्यलाई विभिन्न आधारमा वर्गीकरण गर्ने आधार भए पनि तामाड भाषामा वाक्यलाई निम्न आधारमा मात्रै रहेर वर्गीकरण गरिएको छ :

क) अर्थका आधारमा

ख) संरचनाका आधारमा

६.१ अर्थका आधारमा

वाक्यले व्यक्त गर्ने मुख्य अर्थ वा भावका आधारमा तामाड भाषाको वाक्यलाई निम्नानुसार विभाजन गर्न सकिन्छ :

अ) सामान्यार्थक वाक्य

वाक्य प्रयोग सम्बन्धले प्रश्न, सम्भावना, आज्ञा, आश्चार्य नबुझाई सामान्य अवधारणा मात्र बुझाउँछ वा सामान्य अर्थ प्रदान गर्छ भने त्यस्तोलाई सामान्यार्थक वाक्य भनिन्छ । जस्तै :

तामाड

डासे कान चाजी ।

राम दीम निजी ।

नगी चूमुला

वाच्छेसे नागा भोजी ।

नेपाली

मैले भात खाएँ ।

राम घर गयो ।

कुकुर भुक्छ

चिलले कुखुरा लग्यो ।

आ) प्रश्नार्थक वाक्य

तामाड प्रश्नार्थक वाक्यमा सबैकुरा सामान्यार्थक वाक्यमा भैं भई त्यसमा अनुतान वा प्रश्नार्थक सर्वनाम मात्र फरक हुन्छ । यसले कुनै पनि विषयमा सूचना वा जानकारी माग्दछ । तामाड प्रश्नार्थक पदहरू रहन्छन् । खाला (को), ता (के), कात्ते (कति), खादेबा (कस्तो) इत्यादि तामाड प्रश्नार्थक पदहरू हुन् जसका केही उदाहरणहरू यसप्रकार छन् :

तामाड

खाला पाप्ची ?

ता लाबा ?

कात्ते चाबा ?

नेपाली

को लड्यो ?

के गर्ने ?

कति खाने ?

हाङ्ग्या निबाला ?	कहाँ जाने ?
ता भिबाला ?	के खेलेको ?
चु मिङ्गोला खादेवा मुला ?	यो आईमाई कस्ती छे ?

प्रश्नार्थक पदहरूको प्रयोग नभए पनि तामाङ भाषाको प्रश्नार्थक वाक्यहरू प्रश्नार्थक अनुत्तानको सहयोगबाट बनेका हुन्छन् ।

तामाङ	नेपाली
आबा भ्योङ्खाजी ?	बुबा आउनुभयो ?
कान चाजी ?	खाना खायो ?
ए म्हेर्जी ?	तिमी सुत्थौ ?

इ) इच्छार्थक वाक्य

सामान्यतया इच्छा भाव जनाउने वाक्यलाई इच्छार्थक वाक्य भनिन्छ । जुन मानवीय संवेदनाबाट प्रस्फुटित हुने गर्दछ । तामाङ इच्छार्थक वाक्यका उदाहरणहरू यस प्रकार छन् :

तामाङ	नेपाली
छेरेङ्गो सिम्ला	चिरञ्जिवी होस् ।
सन्तान दर सन्तानले गङ्गस्योड प्लेङ्गै ।	सन्तान दरसन्तानले डाँडाकाँडा ढाकुन्

ई) आज्ञार्थक वाक्य

आज्ञा, अर्ती, उपदेश जनाउने वाक्यलाई आज्ञार्थक वाक्य भनिन्छ । यस्ता वाक्यमा कर्ता लोप हुन्छ । कर्ता भए पनि लोप गर्न सकिन्छ । तामाङ आज्ञार्थक वाक्यहरूका केही उदाहरण यस प्रकार रहेका छन् :

तामाङ	नेपाली
क्यार न्यू ।	उता जाऊ ।
खाला खाजी च्यागो	को आयो हेर ।
चु तामिन खाल्देन आपाङ्गे ।	यो कुरा कसैलाई नभन्नु ।
आवादा ओदो ।	बुबालाई बोलाऊ ।
शिक्षकदा गोच्छी बौ ।	शिक्षकलाई बोलाएर ल्याऊ
हल्ला आलौ ।	हल्ला नगर ।
एदा रेगो ।	तिमी उठ ।
राम दिमरी न्यू	राम घर जाऊ ।
पाराङ मुङ्गदा घाँस थावारी न्यू	माइला घाँस काट्न जाऊ ।

उ) सम्भावनार्थक वाक्य

भविष्यमा हुन सक्ने कामको बारेमा अनुमान वा सम्भावना बुझाउने वाक्यलाई सम्भावनार्थक वाक्य भनिन्छ। तामाङ सम्भावनार्थक वाक्यका केही उदाहरण निम्न छन् :

तामाङ

आज्यो न्याम्यो सेवा आसे ।

देमा नाम खाला आसे ।

आवा देमा भ्योङ्खाला आसे ।

चोत्तेबेला राम याम्बुरी धोसी मूला ।

नेपाली

दाई भोली जानुहुन्छ होला ।

भरे पानी पर्छ होला ।

बुवा भरे आइपुग्नु हुन्छ होला ।

यतिबेला राम काठमाडौं पुग्यो होला ।

ऊ) संकेतार्थक वाक्य

एउटा कार्य सम्पादन गर्न अर्को कार्यमा निर्भर हुनुपर्ने स्थिति वा कार्यको संकेत गर्ने भाव देखाउने वाक्यलाई संकेतार्थक वाक्य भनिन्छ। संकेतार्थक वाक्यका केही उदाहरणहरू निम्न छन् :

तामाङ

हुजु निजी डानु निवा ।

नाम खाएम बाली सप्रेन्जी

हुजुसे रोप्ची डानु रोप्पा ।

भ्रावा स्यामा तावासेला ।

एमी निसम तावासेला ।

कान छ्योसल तावासेला ।

नेपाली

उ गए म पनि जान्छु ।

पानी आए बाली सप्रन्छ ।

उसले हाने म पनि हान्छु ।

केटी नाचे हुन्थ्यो ।

तिमी गए हुन्थ्यो ।

भात पस्के हुन्थ्यो ।

ए) विस्मयादिबोधक वाक्य

खुशी, हर्ष, रीस, घृणा जस्ता भावनात्मक वा भाववेगलाई व्यक्त गर्ने वाक्यलाई विस्मयादिबोधक वाक्य भनिन्छ। अन्य वाक्यको संरचनामा जस्तै यसमा वाक्य पूरा नहुन पनि सक्दछन्। तामाङ विस्मयादिबोधक वाक्यमा केही उदाहरण निम्न छन् :

तामाङ

आमै कात्ते भ्यावा गड ।

ओन्छ्याम सिजिम हगि ।

आच्छु कात्ते सिम्बा या ।

ऐया सिजी नि ।

ला बल्ल चाजी ।

नेपाली

आहा कति राम्रो डाँडा ।

विचरा मरेछ हगि

आच्छु कस्तो चिसो हात ।

ऐया मरे नि ।

ला बल्ल खाइस् ।

६.२ संरचनाको आधार

- अ) सरल वाक्य
- आ) संयुक्त वाक्य
- इ) मिश्र वाक्य

अ) सरल वाक्य

एउटा मात्रै उपवाक्य निर्मित वाक्यलाई सरल वाक्य भनिन्छ । वाक्यमा आउने उक्त उपवाक्य सरल वाक्य हो । वाक्यमा आउने उक्त उपवाक्य स्वतन्त्र मुख्य हुन्छ । परम्परागत व्याकरणअनुसार भन्ने हो भने एउटा मात्र समापक क्रिया भएको वाक्यलाई सरल वाक्य भनिन्छ । तामाङ सरल वाक्यका केही उदाहरण निम्न छन् :

तामाङ

- कोला लोङ्जी ।
- आलेसे कान चाजी ।
- फुच्चेसे नागा सेत्सी ।
- मइच्याङ स्याजी ।

नेपाली

- नानी डरायो ।
- भाइले भात खायो ।
- फुच्चेले कुखुरा माऱ्यो ।
- मइच्याङ नाचिन् ।

माथि उदाहरणमा एउटा मात्र समापिका क्रियाको प्रयोग भएको छ । लोङ्जी (डरायो), चाजी (खायो), सेत्सी (माऱ्यो), स्याजी (नाचिन्) सरल वाक्यमा प्रयोग भएका समापिका क्रियाहरू हुन् । तामाङ सरल वाक्यमा अन्य क्रियापदको उपस्थिति मुख्य क्रियाको रूपमा नभएर सहायक वा विस्तारको रूपमा आउने गर्दछ । जस्तै :

तामाङ

- आलेसे कान चासी भिन्जी ।
- दोर्जेसे ब्रीवान् मूला ।

नेपाली

- भाइले भात खाइसक्यो ।
- दोर्जेले लेख्दैछ ।

माथि प्रस्तुत गरिएको वाक्यमा आएको चासी, ब्रीवान् क्रियापदहरू भिन्जी, मुला समापिका क्रियाको सहायक भएर वा विस्तारक भएर आएको छ ।

आ) संयुक्त वाक्य

एक भन्दा बढी स्वतन्त्र उपवाक्यहरूद्वारा निर्मित वाक्य संयुक्त वाक्य हो । यस्ता वाक्यमा आउने उपवाक्यका क्रिया समापक नै हुन्छ । यस्ता वाक्यभित्र आउने उपवाक्य निरपेक्ष संयोजकले जोडेका वा संयोजन संयोजक बिना नै बनेको हुन्छ । तामाङ संयुक्त वाक्यका केही उदाहरण निम्न छन् :

तामाङ

नेपाली

न्याङसेननु चावा आरे हुजुसेननु चावा आरे ।

हामीले पनि खाएका छैनौं, उनीहरूले पनि
खाएका छैनन् ।

प्रस्तुत वाक्यमा दुईवटा स्वतन्त्र उपवाक्य रहेका छन् ।

तामाङ

नेपाली

आलेसे कान चाजी अनि स्कूल निजी ।

भाइले भात खायो र स्कूल गयो ।

यो वाक्यको सन्दर्भमा हेर्दा 'अनि' नेपाली संयोजक जस्तो देखिए पनि तामाङ भाषाको
वाक्यमा 'अनि' ले 'र' को अर्थ बहन गरेर प्रयोग भएको देखिन्छ ।

इ) मिश्र वाक्य

एउटा मुख्य वाक्य र अन्य आश्रित वाक्य र अन्य आश्रित उपवाक्यको योगद्वारा बनेको
वाक्यलाई मिश्र वाक्य भनिन्छ । तामाङ भाषामा यस्ताखाले वाक्यको प्रयोग तुलनात्मक रूपमा
अन्यभन्दा कम रहेको पाइन्छ । जस्तै :

तामाङ

नेपाली

पासाङसे भिवा याम्बुरी जुलुस मुलारो ।

पासाङले भन्यो, काठमाडौंमा जुलुस
रहेछ ।

यस वाक्यमा 'पासाङसे भिवा' मुख्य उपवाक्य हो । 'याम्बुरी जुलुस मुलारो' आश्रित
उपवाक्य हो । त्यसैगरी यसलाई अन्य प्रकारले पनि देखाउन सकिन्छ :

तामाङ

नेपाली

डा कान चावा, गेड अचावा ।

म भात खान्छु, रोटी खान् ।

आमा म्नाङ्सी कोला क्राजी ।

आमा देखेर बच्चा रोयो ।

६.३ सम्भावित त्रुटिहरू

स्तरीय नेपाली वाक्य

मैले भात खाएँ ।

राम बजार गयो ।

सीता बजार गई ।

तिमीले भात खायौ ?

म स्कूल जान्छु ।

सम्भावित त्रुटिहरू

मैले भात खायो ।

राम बजार गयो ।

सीता बजार गयो ।

तिमीले भात खायो ?

म स्कूल जान्छु ।

तिमी बोल्लै जान्दैनौ ।
तिनीहरू खेतमा काम गर्दैछन् ।
तपाईंले भन्नुभएको ठीक लागेन ।
आमा साग रोप्नुहँदैछ ।
तपाईं कीर्तिपुर आउनुहोस् ।

तिमी बोल्लै जान्दैन ।
तिनीहरू खेतमा काम गर्दैछ ।
तपाईंले भनेको ठीक लागेन ।
आमा साग रोप्दैछ ।
तपाईं कीर्तिपुर आऊ ।

नेपाली भाषामा 'राम घर गयो' लाई तामाङ भाषामा 'राम दीम निजी' र 'सीता घर गई' लाई 'सीता दीम निजी' नै हुनाले लिङ्गभेद देखिँदैन र उनीहरूले नेपाली भाषा बोल्दा पनि लिङ्गभेद नगरी नै बोल्ने गरेको पाइन्छ । तामाङ भाषाका नामिकपदमा लिङ्गभेद पाइए पनि उक्त पदसँग आउने अन्य पदहरूमा लिङ्गभेद पाइँदैन । तर, नेपाली भाषाका सामान्य आदरार्थीको एउटै वाक्यात्मक संरचनाले नेपालीका निम्न र मध्यम आदरार्थीलाई बुझाउँछ । तामाङ मातृभाषीले नेपाली भाषा प्रयोग गर्दा विभिन्न त्रुटिहरू गर्ने गरेको पाइन्छ ।

६.४ सारांश

प्रस्तुत अध्यायलाई हेर्दा प्रश्न, सम्भावना, आज्ञा, आश्चर्य जस्ता भाव बुझाउने तामाङ भाषामा वाक्यहरू निर्माण हुन सक्ने आधार पाइन्छ । तर, ती वाक्यहरू निर्माण गर्दा लिङ्गभेद भने भएको पाइँदैन । जस्तो: सीता घर गइन् (सीता दीम निजी), राम घर गयो (राम घर गयो) । यस वाक्यबाट प्रस्ट हुन आउँछ कि नाममा भेद पाइन्छ तर भेद भएता पनि लिङ्गभेद भने पाइँदैन । नेपाली भाषामा भने नाम लिङ्ग दुवैमा भेद पाइन्छ । तामाङ भाषामा प्रश्नार्थक वाक्य निर्माण गर्दा विभिन्न प्रकारका प्रश्नवाचक सर्वनाम खाला (को), ता (के), कात्ते (कति) जस्ता शब्दहरूको प्रयोग नभईकन वाक्यको अन्तमा प्रश्नार्थक अनुतानको प्रयोगबाट पनि तामाङ प्रश्नार्थक वाक्य निर्माण भएको पाइन्छ । जस्तै राम दीम निजी ? (राम घर गयो ?), सीतासे कान चाजी ? (सीताले खाना खाइन्) ।

अध्याय - सात

निष्कर्ष तथा सुभाव

७.१ निष्कर्ष

भाषा यादृच्छिक हुन्छ । संसारभरि सबै भाषाहरूमा आ-आफ्नै परम्परा र नियमहरू रहेका हुन्छन् । त्यसैले भाषा एउटा व्यवस्था पनि हो भनेर भन्ने गरिन्छ । यस व्यवस्थाभित्र पनि थुप्रै उप-व्यवस्थाहरू रहेका हुन्छन् । संसारभरि बोलिने भाषाहरू विभिन्न भाषिक परिवारबाट विकसित हुँदै आएको पाइन्छ । त्यही भाषिक परिवारहरूमध्ये भोट-बर्मेली भाषा परिवारमा पर्ने तामाङ भाषा पनि एक हो । तामाङ भाषाको आफ्नो छुट्टै व्यवस्था रहेको पाइन्छ । यो भाषा तामाङ जातिहरू एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा बसाइ सर्ने क्रममा भाषामा पनि हरेक ठाउँमा भिन्ना भिन्नै तरिकाले प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ । त्यसैले प्रस्तुत अध्ययनले पनि नेपालको इलाम जिल्ला अन्तर्गत पनि जिर्मले र समालबुङ गा.वि.स.लाई समेटि अध्ययन गरी निष्कर्ष एवं सुभावहरू प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रस्तुत अध्ययन अनुसार तामाङ भाषामा १० वटा स्वरवर्ण र ३७ वटा व्यञ्जनवर्ण गरी जम्मा ४७ वटा वर्णहरू रहेको पाइन्छ । नेपाली भाषामा जस्तो तामाङ भाषामा घ, भ, ढ, ज, ध, क्ष, त्र, ज्ञ जस्ता वर्णहरू पाइँदैन । त्यसैगरी एउटै वर्णलाई श्वसनका आधारमा (/.../ जस्तै ग ग) पनि पुनरावृत्ति गरिएको छ । जसले श्वसनका आधारमा अर्थमा विभेद गर्दछ । यो तामाङ भाषाको वर्ण पक्षमा नेपाली भाषाको भन्दा पृथक किसिमको विशेषता रहेको पाइन्छ ।

तामाङ भाषामा पनि नेपाली भाषामा जस्तै मुक्त र बद्धरूप रहेको पाइन्छ । तामाङ भाषाको मुक्त रूपमा भाषिक प्रयोगको दृष्टिले स्वतन्त्र रूपले प्रयोगमा आउने गर्दछ भने बद्धरूप आफैमा स्वतन्त्र प्रयोगमा नआएर अन्य रूपसँग गाँसिएर आउने गर्दछ । तामाङ बद्धरूप पनि परसर्ग र पूर्वसर्ग लागेर निर्माण हुने गर्दछ । तामाङ भाषाको रूप निर्माणमा मध्यसर्ग भने लागेको भेटिँदैन ।

त्यस्तै गरेर प्रश्न, सम्भावना, आज्ञा, आश्चर्य जस्ता भाव बुझाउने तामाङ भाषामा वाक्यहरू निर्माण हुनसक्ने आधार पाइन्छ । भाषा प्रयोगका दृष्टिले हेर्दा इलामका मात्रै नभएर समग्र तामाङहरूले नै बढी 'आ' स्वरवर्णको प्रयोग गरेको पाइन्छ ।

यसरी प्रस्तुत अध्ययनबाट के निष्कर्ष तथा सुभाव नेपाली भाषाको आफ्नो देवनागरी लिपि भए जस्तै तामाङ भाषाको पनि तामयीग लिपि रहेको पाइन्छ । यो भाषाको पनि वर्ण व्यवस्था रहेको पाइन्छ । इलाम जिल्लाको समालबुङ र जिर्मले गा.वि.स.का तामाङ जातिले प्रयोग गर्ने तामाङ भाषामा बढी नेपाली मिसाएर प्रयोग गरेको पाइन्छ । यहाँ बोल्ने तामाङ भाषा र अन्य

ठाउँमा बोल्ने तामाङ भाषामा पूर्ण रूपमा फरक नदेखिएता पनि केही रूपमा फरक भएको पाइन्छ । के भयो वाक्यलाई यहाँ ता ताजि भनिन्छ भने अन्य ठाउँमा तीग ताजि भनेको पाइयो । यसरी थुप्रै भिन्नता भेटिन्छ ।

७.२ सुभाब

समग्रमा तामाङ भाषाको अध्ययन विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय भाषाविद्हरूबाट केही हदसम्म सम्पन्न भए पनि गहन रूपमा हालसम्म यो भाषाको अध्ययन भने भएको पाईदैन । तामाङ जातिहरूले बोल्ने तामाङ भाषा बोधगम्यता हुँदाहुँदै पनि कतिपय कुराहरू अमिल्दो भएको देखिन्छ । तामाङ भाषाको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन गर्नका लागि गहन रूपमा अध्ययन अनुसन्धान गर्न जरुरी छ । राष्ट्रियस्तरबाट पाठ्यपुस्तक निर्माण गर्दा क्षेत्रगत रूपमा निर्माण गर्नुपर्ने स्थिति देखिन्छ । तामाङ भाषालाई पनि नेपाली भाषाका विविध रूप, पक्ष, काल, भाव आदिसँग तुलनात्मक तरिकाले नेपाली सिक्नेहरूलाई मातृभाषाको राम्रो अनुभव भएको शिक्षकहरूबाट मात्र शिक्षण गर्न सम्भव हुन्छ । नेपाली भाषालाई लक्ष्य भाषाको रूपमा ग्रहण गर्दा तामाङ भाषीहरू भाषाका विविध क्षेत्रमा त्रुटिहरू गर्दछन् । त्यसैले तामाङ भाषा र नेपाली भाषाबीच व्यतिरेकी विश्लेषण गरेर पाठ्यसामग्री निर्माण गर्न सक्ने तामाङ भाषीहरूलाई नेपाली भाषा सिक्न धेरै हदसम्म सजिलो हुन जान्छ । केही सुभाबहरू बुँदागत रूपमा निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

१. तामाङ भाषी विद्यार्थीहरूका लागि शिक्षण गर्दा नेपाली र तामाङ दुवै भाषाबीचको भिन्नताबारे राम्रो ज्ञान हुनुपर्दछ ।
२. तामाङ भाषाको पाठ्यसामग्री निर्माण गर्दा यी दुई भाषाबीचको विभेद र नेपाली भाषाको विभिन्न व्याकरणिक पक्षको अध्ययन गरी निर्माण प्रक्रियामा ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ ।
३. दोस्रो भाषीहरूलाई नेपाली भाषा सिकाइमा प्रभावकारिता ल्याउन उपयुक्त पाठ्यसामग्री चयन गर्नुपर्दछ ।
४. तामाङ भाषाको विकास र विस्तारका निम्ति शब्दकोश र व्याकरणको विकास हुनु पनि आवश्यक देखिन्छ ।
५. तामाङ भाषा र नेपाली भाषाको बीच व्यतिरेकी विश्लेषणका साथै त्रुटि विश्लेषण पनि गरी नेपाली सिक्न सुगम तुल्याउनुपर्ने देखिन्छ ।
६. तामाङ भाषाको छुट्टै व्याकरणको निर्माण गरी भाषा प्रयोगमा स्थायीत्व दिन सकिन्छ ।

७.३ शैक्षणिक उपयोगिता

प्रस्तुत अध्ययनबाट तामाङ भाषासम्बन्धी अध्ययन गर्न चाहने अनुसन्धानकर्ताहरूलाई उपयोगी हुनेछ ।

१. तामाङ भाषाका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माणकर्तालाई उपयोगी हुनेछ ।
२. तामाङ मातृभाषीले नेपाली भाषा प्रयोग गर्दा गर्न सक्ने सम्भावित त्रुटिहरूको जानकारी लिन उपयोगी हुनेछ ।
३. तामाङ भाषाका वर्ण रूप, शब्द, वाक्यसम्बन्धी व्यतिरेकी अध्ययन भएकाले यस अध्ययनबाट नेपाली र तामाङ भाषामा के-कस्ता समानता तथा भिन्नता रहेको हुन्छ त्यसका जानकारी लिन उपयोगी हुनेछ ।
४. तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई शिक्षण गर्न शिक्षकहरूलाई उपयोगी हुनेछ ।
५. तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीलाई विमातृभाषी शिक्षकले शिक्षण गर्दा ती विद्यार्थीहरूले के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् त्यसको पूर्वानुमान गर्न सकिन्छ ।
६. तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई शिक्षण गर्दा के कस्तो सामग्रीमा जोड दिनुपर्ने हो सोको जानकारी लिन सकिन्छ ।

७.४ तामाङ भाषासम्बन्धी सम्भावित शोध शीर्षकहरू

- । तामाङ र नेपाली भाषाका पद सङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन
- । तामाङ र नेपाली भाषाका व्याकरणिक कोटिको तुलनात्मक अध्ययन ।
- । तामाङ र नेपाली भाषाका वाक्य सङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन ।
- । तामाङ र नेपाली भाषाका अक्षर संरचना र लिपिका तुलनात्मक अध्ययन ।
- । कक्षा ५ मा अध्ययनरत तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा प्रयोग गर्दा गर्न सक्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण ।
- । मा.वि.तहका तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा प्रयोग गर्दा गर्न सक्ने त्रुटि क्षेत्रहरूको विश्लेषण ।
- । तामाङ लिपिको एकः अध्ययन ।
- । तामाङ र नेपाली भाषाका कक्षा २ का पाठ्यपुस्तकको तुलनात्मक अध्ययन ।
- । तामाङ र नेपाली भाषाका प्राथमिक तहका पाठ्यक्रमको तुलनात्मक अध्ययन ।

सन्दर्भग्रन्थ सूची

- अधिकारी, हेमाङ्गराज: **समसामयिक नेपाली व्याकरण**, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार, भोटाहिटी पुनमुद्रण, काठमाडौं, २०६१ ।
- गौतम, रामप्रसाद, **भाषिक अनुसन्धान विधि**, दीक्षान्त पुस्तक भण्डार, कीर्तिपुर, काठमाडौं, २०६१ ।
- तामाङ, अजितमान, **तामयीग लिपिको पहिचान र आलेखन**, भाषा, साहित्य, कला तथा प्रकाशन विभाग, नेपाल तामाङ घेदुङ, काठमाडौं, २०५४ ।
- तामाङ, अजितमान, **तामाङ जातिको मौखिक इतिहासका अवशेषहरू**, कोनडोडडोड थेत्मा, याम्बु, २००२ ई. ।
- तामाङ, परशुराम, **तामाङ जाति**, नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान, काठमाडौं, २०५१ ।
- बन्धु, चूडामणि : **भाषाविज्ञान**, साभ्ना प्रकाशन, काठमाडौं, २०५० ।
- भट्टराई, रामप्रसाद : **भाषिक अनुसन्धान विधि**, शुभकामना प्रकाशन, ताहाचल, काठमाडौं, २०६५ ।
- यादव, **योगेन्द्रप्रसाद र भीमनारायण रेग्मी** : **भाषाविज्ञान**, न्यूहीरा बुक्स इन्टरप्राइजेज, कीर्तिपुर, काठमाडौं, २०५० ।
- योञ्जन, अमृत तामाङ, **तामाङ व्याकरण**, नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान, कमलादी काठमाडौं, २०५४ ।
- योञ्जन, अमृत, **तामाङ शब्दकोश**, नेपाल तामाङ गुम्बा सेवा केन्द्र, बालाजु, काठमाडौं २०५४ ।
- लामा, शुक्रराज र गोपिराम बल : **होआी-स्हेर**, नेपाल तामाङ घेदुङ, मकवानपुर २०५९ ।

शोधपत्र सूची

- उपाध्याय, जगन्नाथ, 'तामाङ भाषा र नेपाली भाषाका व्यतिरेकी तुलना', अप्रकाशित एम.ए. थिसिस नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि.वि. कीर्तिपुर, २०४९ ।
- तामाङ मनिकुमार, 'खोटाङ जिल्लामा बोलिने तामाङ भाषा: एक अध्ययन', अप्रकाशित एम. एड्. थिसिस, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि.वि.कीर्तिपुर, २०६३ ।
- बम, सुरेन्द्रकुमार, 'बैतडेली भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण,' अप्रकाशित एम. एड्. थिसिस, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि.वि.कीर्तिपुर, २०६९ ।
- भट्ट, रामकृष्ण, 'कक्षा ५ मा अध्ययनरत दार्चुलेली भाषीका विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन' अप्रकाशित एम. एड्. थिसिस, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि.वि.कीर्तिपुर, २०६२ ।
- भट्टराई, रामप्रसाद, 'प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको नेपाली व्याकरणिक कोटिसम्बन्धी त्रुटिविश्लेषण,' अप्रकाशित एम.एड्. थिसिस, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि.कीर्तिपुर, २०४२ ।
- भण्डारी मानबहादुर, 'नेपाली र मगर भाषामा वाक्य सङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन,' अप्रकाशित एम. एड्. थिसिस, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि.वि.कीर्तिपुर, २०६० ।
- भण्डारी, विमला, 'कास्की जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत गुरुङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन', अप्रकाशित एम. एड्. थिसिस, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि.वि.कीर्तिपुर, २०६९ ।
- महर्जन, सिद्धबहादुर, 'नेवारी र नेपाली भाषाका वाक्यसङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन,' अप्रकाशित एम. एड्. थिसिस, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि.वि.कीर्तिपुर, २०६५ ।

पत्रिका - सूची

- दाहाल बल्लभमणि, **वाङ्मय**, वर्ष १, अङ्क १. २०३७, नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि.वि. कीर्तिपुर ।
- योञ्जन, अमृत, **म्हेदाङ**, त्रैमासिक, वर्ष १. अङ्क १. २०६३ माघ, नेपाल तामाङ विद्यार्थी घेदुङ ।

परिशिष्ट - क
स्वडेस शब्दसूची

नेपाली	तामाङ	नेपाली	तामाङ
। म	डा	। सुत्नु	म्हेवारी
। तिमी	ए	। एक	गी
। मुटु	दिड	। मर्नु	सिबारी
। हामी	न्याड	। दुई	नि
। बालुवा	साप्रा	। मानु	सेत्तोबा
। मासु	स्या	। ठूलो	ड्हाच्याड
। रगत	का	। पौडनु	क्लाड्बारी
। बादल	मुक्पा	। लामो	हेड्वा
। हाड	नखुत	। उडनु	फ्याडबारी
। धुवाँ	मिड्खु	। सानो	फिजा
। बोसो	छि	। हिँडनु	ब्राबारी
। आगो	मे	। स्वास्नीमान्छे	मिड्गोला
। फुल	फुम	। जरा	डा
। सुन्नु	थेबारी	। बोक्रा	फि
। सबै	क्योडनु	। दुड्गा	युड्वा
। जानु	सेबारी	। छाला	डि
। धेरै	आगे	। यो	च्
। पिउनु	थुड्बारी	। सेतो	तार
। खानु	चावा	। नाक	ना
। को	खाला		

। टोक्नु	हाप्पारी	। आउनु	खाबारी
। के	ता	। पल्टनु	पापारी
। हेर्नु	च्याबारी	। व्यक्ति	म्ही
। छैन	आरे	। बस्नु	टिबारी
। फूल	म्हेन्दो	। चिसो	सिम्बा
। बाटो	ग्याम	। जिब्रो	ले
। सिड	रु	। चरो	नामे
। बल्नु	दिबारी	। दिनु	पिन्वारी
। पुच्छर	मे	। खुट्टा	काड
। खरानी	मेफ्रा	। नयाँ	छार
। प्वाँख	व्याप	। घुँडो	बुई
। पहाड	गड	। असल	भ्याबा
। कपाल	क्रा	। हात	या
। रातो	वाला	। पानी	की
। टाउको	थोबो	। बीउ	ब्लु
। हरियो	पिड	। पात	ह्लाप्ती
। कान	न्हबिड	। त्यो	हुजु
। पहेंलो	उर	। ला	इश्वर
। आँखा	मि	। माड्रे	जुंगा
। मुख	सुड	। कालो	म्लाड
। रात	मुना	। माछा	तारडा
। दाँत	सा	। उभिनु	हापारी
। तातो	लेप्पा	। नड	छि

कुकुर	नगी	सुकेको	खार्वाला
भन्नु	पाङ्बारी	घाँटी	खारे
जुम्रा	सेत	नाम	मीन
सूर्य	धिनी	बाखा	रा
रुख	दोड	पर्वत	लाह
पेट	फो	लेख्नु	ब्रीबारी

परिशिष्ट - ख

वाक्यसूची

नेपाली

- । तपाईंको नाम के हो ?
- । तपाईंको घर कहाँ हो ?
- । यो हाम्रो गाउँ हो ।
- । यो मेरो जुत्ता होइन ।
- । आज गर्मी हुनेछ ।
- । त्यो मान्छे को थियो ?
- । त्यहाँ रुख थिएन ।
- । यहाँ धेरै केटाकेटी छन् ।
- । यो नयाँ कोदालो हो ।
- । त्यहाँ केही हल्ला थियो ।
- । हल्ला नगर ।
- । त्यहाँ धेरै गाउँ छन् ।
- । मलाई जाडो लागेको छ ।
- । त्यो गाउँ ठूलो थियो ।
- । यो काठा सानो छैन ।
- । तिम्रो घर ठूलो छ ।
- । यी ढुङ्गाहरू गह्रौं छैनन् ।
- । उसको घर पुरानो थियो ।
- । उनी मेरा जेठा दाजु हुन् ।
- । एउटा भैंसी खोलो तर्दै थियो ।
- । पानी चिसो छ ।
- । म हिजो राति सुतिन ।

तामाङ

- एला मीन ता हो ?
- एला दिम हाङ्ग्या मुला ?
- चु न्याङ्ला नाम्सा ।
- चु जुत्ता डाला आइन्
- तिनी छाप्पा खामुला ।
- हुजु म्ही खाला मुबा ?
- हुजुरी दिम आरेम्बा ।
- चुरी आगेन भ्रावाच्याप्पा मुला ।
- चु छार तो ।
- हुजुरी आगेन हल्ला मुबा ।
- हल्ला आलौ ।
- चुरी आगेन नाम्सा मुला ।
- डादा खाङ्बा खाबाला मुला ।
- हुजु नाम्सा इहाच्याड मुबा ।
- चु कोठा भिजा आरे ।
- एला दिम इहाच्याड मुला ।
- चु युङ्वाच्याप्पा हिन्वा आरे ।
- थेला दिम पुरेन मुबा ।
- हुजु डाला आज्यो थेवा ।
- गी मुइ स्योड तरनिबान मुबा ।
- की सिम्बा मुला ।
- डा तिला मुना आम्हेर्जी ।

-) त्यहाँ को सुतिरहेको छ । हुजुरी खाला म्हेर्बान् मुला ।
) तिम्रो छोरा कति वर्षको भयो ? एला कोला कात्ते वर्ष ताजी ?
) अब हामी सुतौं । देरेम न्याड म्हेर्दे ।
) बच्चा बिहान जन्मेको थियो । कोला स्योरी ताबाला मुबा ।
) म त्यो गाउँमा जन्मेको थिएँ । डा हुजु नाम्सारी नाबाला मुबा ।
) ऊ व्यापारी होइन । ए व्यापारी आइन् ।
) ती गोठाला हुन् । हुजु गोठाला च्याप्पा ।
) त्यहाँ तिम्री के गर्दै छौं ? हुजुरी ए ता लाबान् मुला ?
) बिरालोले एउटा चरो समात्यो । उरीसे गी नामे चुङ्जी ।
) बिरालो रुखमा चढ्दैछ । उरी दोडरी आक्रेत्नी ।
) यो औँठी फलामको हो । चु औँठी फाइला इन्ना ।
) तिम्रीलाई के भयो ? एदा ता ताजी ?
) अब भात पकाउ । देरेम कान ह्याउ ।
) त्यो मासु नखाउ । हुजु स्या आचौ ।
) मैले यी भिजेका लुगा के गर्ने ? डासे चु माम्बाला ह्वान् ता लादे ।
) चरो समातियो । नामे चुङ्जीरो
) तपाईंलाई यो कमिज कसले बेच्यो ? एदा चु ह्वान खाल्से चुङ्बा ?
) उसले मलाई थोरै आलु दियो । एसे डादा भागी आलु पिन्जी ।
) ऊ माछा बेच्दै छ । एसे तारडा आचुङ्बा ।
) लट्ठीले सर्प मारियो । कडिसे पुखी सेत्वी ।
) छुरीले काठ नकाट । छुरीसे सिड अथागो ।
) यहाँबाट काठमाडौं कति टाढा छ ? हुजुसेन याम्बु कात्ते थोरड मुला ?
) उसको पछाडि हिँड । थेला ग्याप्से ब्रोऊ ।
) उसको छोरा छोरीभन्दा अग्लो छ । थेला जा जामेभन्दा नोबा मुला ।
) तपाईंको गाउँमा कतिवटा घर छन् । एला नाम्सारी कात्ते दिम मुला ।
) यस भैंसीले कति पानी खान्छ ? हुजु मुइसे कात्ते की थुङ्जी ?

- ॥ मैले उनीहरूलाई दाउरा काट्दै गरेको देखें । डासे थेच्याप्दा सिङ्गु भारवान लाबाला म्नाङ्गी ।
- ॥ म डाली बुन्न जान्दिन । डा डालो राबारी आसेबा
- ॥ त्यहाँ जान सकिन । हुजुरी निबा आखाम्नी ।
- ॥ म आज घर जान्छु । डा तिनी दिम निबा ।
- ॥ हामीले उसलाई मद्दत गर्नुपर्छ । न्याङ्गसे थेदा मद्दत लातोजी ।
- ॥ मैले रामलाई किताब दिएँ । डासे रामदा किताब पिन्जी ।
- ॥ मैले भात खाएँ । डासे कान चाजी ।
- ॥ म बजार गएँ । डा बजाररी निजी ।
- ॥ म हाँसे । डा नेच्ची ।
- ॥ मलाई यो जुता ठिक्क हुन्छ । डादा चु पेने ठिक्क ताजी ।
- ॥ मेरो हात चिलायो । डाला या क्याजी ।
- ॥ पानी पयो । नाम खाजी ।
- ॥ मलाई भोग लाग्यो । डादा खोखेन्जी ।
- ॥ मेरो तीन जना भाइ छ । डाला सोम आले मुला ।
- ॥ केटो चलाख छ । भ्राबा चलाख मुला ।
- ॥ भित्र जाडो छ । न्हाङ्गरी खाङ्वा मुला ।
- ॥ रामले हिजो के खायो ? रामसे तिला ता चाजी ।
- ॥ राम भात खान गयो राम कान चाबारी निजी

परिशिष्ट - ग

लोककथाहरू

परोपकारी डाँफे (नेपाली)

उहिले एक अत्यन्त दयालु परोपकारी मिलनसार डान्फे थिइन् । उनी हिमालमा बसे पनि तराईमा पाइने पशुपक्षीहरूसँग समेत मिलेर बस्थिन् । सबैसँग मित्रा गाँस्थिइन् । पशुपक्षीहरू पी डाँफेलाई अत्यन्त आदर गर्थे । यसैले डाँफेचरी संसारभर लोकप्रिय थिइन् । एकपटक उनी घुम्न घनजङ्गलमा पुगेको बेला अचानक आगो लाग्यो । सबै पक्षीहरू आफ्ना बचेरालाई गुँडमा नै छाडेर उडे र आफ्नो ज्यान बचाए । तर डाँफेले यो कुरा हेर्न सकिनन् । उनी धमाधम आगो लागेको जङ्गलमा उडेर आफ्ना मित्रहरूको बचेरालाहरू जोगाउन थालिन् । त्यसै क्रममा जङ्गलभित्र र बाहिर गर्दागर्दै उनको पखेटामा आगोले पोल्थ्यो । जसले गर्दा एउटा बचेरा उनले बचाउन सकिनन् । त्यतिकै मर्त्यो । त्यसपछि डाँफे अत्यन्त चिन्तित भईन् । डाँफेको यो परोपकारी कार्य देखेर भगवानहरू छक्क परे र उनी समक्ष प्रकट भए । उनलाई जस्ताको तस्तै बनाई दिएर भने, 'तिम्रो सुन्दर शरीर होस्, शीरमा कल्की (श्रीपेच) रहोस् । साथै तिम्रीलाई सर्वत्र मानसम्मान मिलोस् भनी आशीर्वाद पनि दिए । भनिन्छ, यसै घटनाको आधारमा डाँफे पक्षीहरूको राजा र उनको शीरमा श्रीपेच स्वरूप कल्की रहेको हो ।

धरमाती डाँफे (तामाङ)

ओन्मा गोरगी औधिन दयालु धरमाती मिलनसार डाँफे मुवा टिम । थे ज्योमोगाडरी टिसात्री नोन् व्याँसीरी टिसाई नोन् थेरी एन् थाडवा नामेनुच्याप्दा थेन डिक्सी टिवा मुवा । बेनानथेन ह्यो स्होवा मुवा । स्यान पशुपक्षीच्याप्दा नामे नुमेच्याप्दासे नोन् डाँफेदा औधिन ज्यावा आदर लावा मुवा । थेसेन लासी डाँफे नामे जाम्बुलीडक्योड नोन् लोकप्रिय मुवा ।

तिरेम थे कोर्बान् ग्रेन ह्रीरी दोवा मुवा । अचानक ह्रीन्हाडरी मे ल्हागाव ताजी । बेनान नामे नमेच्याप्दा ह्याडला कोलाकच्याप्दा जाडरीन ख्लासी ह्यार्जी । थेन्से ह्याडला ज्यान जे सोना लाजी । तर डाँफेसे चु ताम च्या आखाम्नी । ना आखाम्नी । सेमला फ्युक्पा डाँफे दासी दोसी मे ल्हागाव तावा ह्रीन्हाडरी फ्याडसी ह्याडला ह्योच्याप्दाला कोलादुगु सोना लावारी वाडजी । नामेला कोलादुगु सोना लावा ताडरी ह्रीन्हाडरी फिरग्याप लामा डाँफेला ब्यावरी मेसे होजी (क्रोजी) । थे लामा गोरगी नामेला कोला थेसे सोना आखाम्नी । ओस्सोन सिजी । आन्छ्याम डाँफ् औधिन दुःखी ताजी । डाँफेला चुराडवा धरमाती गे म्नाडसी प्रकट ताजी । डाँफेला क्रोवा ब्यावदा जस्तोला जस्तोन स्हासी पिन्जी विसाम थेदा एला चोदे जेवा ल्हुईला थाबोरी कल्की तागाई ओम एदा जहाँएन मानसम्मान याडगाई बिदासी लासै डाँफेदा मोलमएन पिन्जी ।

पाड्वा मुला, चुनोन् घटनाअनुसार डाँफे नोमेनुच्याप्दाला ग्ले ओम थेला थोवारी श्रीपेच ह्याडवा कल्की तावा हिन्ना ।

भगवान बुद्ध र कुखुरा (नेपाली)

भगवान बुद्ध धर्म ज्ञान प्रचारमा देशदेशावर पुग्थे । यसै क्रममा जीवनको उत्तरार्धतिर उनको खुट्टामा कुष्ठरोगको घाउ आयो । उनी धर्मदेशना गर्न जान सकेनन् । केही गरे पनि घाउ निको भएन । एकदिन कुखुराले सो घाउमा खुट्टाले तीनचोटी खोस्रेर रोगका कीरारू ठुडेर खाइदियो । जसको कारण घाउ विस्तारै निको भयो । भगवान बुद्ध पन्जा र मुख पहेंलो सुनभैँ होस् भनी आशीर्वाद दिए । अनि आफू पुनः धर्मदेशना गर्न निस्के ।

भनिन्छ, त्यसै घटनाको आधारमा कुखुराको थुतुनो पञ्जाहरू पहेंलो भएको हो भन्ने ठानेर हिनयानी बौद्ध धर्मावलम्बीहरू कुखुराको मासु खाँदैनन् ।

च्योम्वान्दे थेन नागा (तामाङ)

चायोम्वान्दे धर्म ज्ञान प्रचार लाबाला ताडरी ह्युल ह्युल क्योडनोनु दोबा मुवा । चुनोन् ताडरी जवनला लिच्छारी क्यार थेला काडरी कुष्ठरोगला पोर खाजी । थे लिच्छा थे धर्म प्रसार लाबारी निबारी आखाम्नी । तर तिलाई लासाई नोन् होजा काडला पोर आम्हानी । तिरे कुनु नागासे होजा कुष्ठरोगला पोररी काडछिनसे सोमरेम ट्वाईसी डेटछी रोगला बुलुडच्याप्दा छाःसीमान चाजी । थेला कारण पोर गोलेसे गोलेसे म्हवान निजी । च्याम्वान्दे हाड खाम्बासे ताडजी । थेसे नागादा एला काडला पञ्जा थेन सुडरी म्हार हाडनोन् उर तागाई विदासी मोलम पिन्जी । अनि हाड दासीन् धर्म प्रचार प्रसार लाबारी ल्होलो ल्हालो ह्युलरी प्राजी ।

पाडबा मुला, चुनोन् कारण हिनयानी बौद्ध धर्मावलम्बीदुगुसे नागाला स्या आचाबा मुला । ओच्छेम नागाला काडला पञ्जा थेन सुडफी म्हार हाडनोन् उर तावा हिन्ना विदासी विवा मुला ।

व्यक्तिगत विवरण

नाम : लक्ष्मीमाया गोम्देन
जन्ममिति : २०३८/१२/३१
स्थायी ठेगाना : जिर्मले - ३, इलाम
अस्थायी ठेगाना : कीर्तिपुर, काठमाडौं
बाबुको नाम : हस्तवीर गोम्देन
आमाको नाम : चनुमाया गोम्देन
सम्पर्क फोन नं. : ९८४१८६३४९१
नागरिकता : नेपाली
पेशा : अध्ययन
धर्म : बौद्ध
लिङ्ग : स्त्री
शैक्षिक योग्यता : एम.एड्. (नेपाली)
रुचि : साहित्य अध्ययन



अध्ययन संस्थान

१. एस. एल. सी : श्री मेची जनसाधारण मा.वि., बाहुण्डागी (भापा)
२. आई. ए. : श्री हिमालायन हाइयर सेकेण्डरी स्कुल, बाहुण्डागी (भापा)
३. वि. एड् : श्री महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम
४. एम. एड् : विश्वविद्यालय क्याम्पस कीर्तिपुर, काठमाडौं
विशिष्टीकरण : नेपाली शिक्षा

शैक्षिक अनुभवहरू

१. तीन महिने आधारभूत कम्प्युटर तालिम
२. काठमाडौं टुडे साप्ताहिक पत्रिकामा प्रुफ रिडर (एक वर्ष)